

**SYTZİGAN - BABA SYRGIANNES – BABA SARUCA,
SALTUK ET-TÜRKİ YA DA NAM-I DİĞER SARI SALTİK HAKKINDA**

**BABA SYRGIANNES – BABA SARUCA, SALTUK ET-TURKI OR SO
CALLED SARI SALTİK**

Vatan ÖZGÜL*

Özet

Sarı Saltık'la ilgili çalışmalar temelinde, Saltıkname ve Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi gibi menkıbevi eserlerdeki bilgiler ile Yazıcızade Ali'nin Selçuknamesi'nde yer alan ancak hiçbir çağdaş kaynak ya da belge ile doğrulanamayan bilgilere dayandırılmaktadır. Oysa ki dönemin çağdaş eserlerden hareketle Sarı Saltık'ın tarihsel kimliğini çözümlenmek mümkündür. Malum paradigmaları bir tarafa bırakıp, hiçbir şey bilmiyormuşçasına yani yeni baştan okumalarla ve çağdaş kaynaklara müracaat ederek, Sarı Saltık'ın tarihsel kimliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Sarı Saltık, düşünüldüğü gibi aslında Anadolu'da yaşamış, aslen Kuman/Kıpçak kökenli bir aileden gelen ve Deşt-i Kıpçak/Dobruca'lı olduğu ortaya konmuştur. Rum kroniklerinde, bozuk bir ifadeyle/onomastikle karşımıza çıktığı, ancak aslında, bu ifadenin Türkçe bir isim olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim Rum Kronikleri'nde ilgili şahsın, apaçık şekilde bir Türk (Kuman) olduğu söylenmektedir. Yani ismi de Türkçe'dir. Sarı Saltık'ın doğum yeri, doğum tarihi, vefat yılı ve vefat ettiği yer konusuna netlik kazandırılmıştır. Ayrıca sanıldığından farklı olarak, Alevi meşrep Batini İslami bir ekol olan Karmati-İsmaili anlayışıyla irtibatlı bir eren olduğu, ancak bununla birlikte ve bir şekilde, Haydari ve/veya Rufai tarikatlarından da etkilenmiş olabileceğine yönelik bulgular ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sarı Saltık, Baba Saltık, Saltuk et-Türkî, Sytzigan, Syrgiannes, Baba Saruca, Saronius, Dobruca, Deşt-i Kıpçak, Kuman, Kıpçak, Haydari, Rufai, Karmati, İsmaili.

Abstract: The fundamental sources used during the researches for Sarı Saltik are the legendary books like Saltikname and Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi and also

---

* Araştırmacı, İstanbul-Türkiye, E-Posta: vatanozgul@gmail.com

the chronicle written by Yazicizade Ali about The Anatolian Selcuks. However we can find the historical identity of Sari Saltik, by referring to the contemporary works. It is aimed to find the historical identity of Sari Saltik in a manner, by leaving the paradigms aside and make the readings such that we do not know anything about the subject, but referring to the contemporary works. As a result, Sari Saltik is found to be a Kuman/Kipcak originated, borned at Dest-i Kipcak and maybe lived in Anatolia for a short period of time. We can come across with Turkish onomastics pointing out Sari Saltik in the Greek chronicles, but with significant distortions, due to differing expressions at a different language writing habit. Hence the Greek Chronicles clearly states that the aforementioned character is a Kuman Turk, meaning that his name is also a Kuman-Turkish name. The date of born, place of birth, date of death and the place where Sari Saltik had died is clarified in our article. Contrary to what is known and believed, his religious background seems to be mostly dominated by Karmati-İsmaili order, which is an obvious Alevi trend of Esoteric Islamic way, but may also be influenced by Haydari and/or Rufai orders.

Keywords: Sarı Saltık, Baba Saltık, Saltuk et-Turki, Sytzigian, Syrgiannes, Saronius, Baba Saruca, Dobrugia, Dest-i Kipcak (Kypcak Steep), Cumans, Kypcaks, Haydari, Rufai, Qarmati, İsmaili.

GİRİŞ

Günümüzde Alevi-Bektaşî erenleri olarak anılan birçok arifin tarihsel kişiliğini, net olarak literatürden yani yazma eserler, kronikler ya da belgeler üzerinden saptanmasında, sıkıntı yaşanmaktadır. Menkıbevi eserler ve kroniklerde kimi zaman farklı, kafa karıştıran, çelişkili ve anakronik bilgilerle birlikte söz konusu ariflerin hayat hikayeleri, kısa ya da uzun bahisler içinde yer almaktadır. Söz gelimi; menkıbevi anlatımlarda 13. yüzyılda yaşamış gibi anlatılan, Alevili-Bektaşîliğin serçeşmesi Hacı Bektaş-ı Velî'nin, hiçbir çağdaş kaynakta zikredilmemesi, şüphe uyandırmaktadır. Manevi şahsiyetlerin hayat hikayelerinin araştırılması, akademik çevrelerce pozitivist bir akılla yapılmakta, ancak tam bu noktada maneviyatın kendi normalleri içinde yer alan kimi Batınî dil ile ortaya konan mistik anlatımlar, sanki sosyal tarihsel bilgilermişçesine ele alınıp çıkarımlar ortaya konmaya ve sonuca varılmaya çalışılmaktadır.¹ Oysa ki maneviyatla ilgili anlatımların tevil (Hermeneutik) yoluyla açılımı ve söz konusu tarihsel metinlerin analizleriyle irdelenmesi, bir gerekliliktir. Bunun yanı sıra malum paradigmlar (kalıplaşmış düşünceler), inancalar

---

¹ Menkıbevi eserlerdeki "tüm bahislerin ya da tüm tümcelerin", tevil gerektiren Batınî dil ile yazıldığı söylenemez. Hangi maksatla yazıldığı, metin analizi ile ortaya konabilir.

ya da kanıksanmış yanlışların farkında olmadan tekrarıyla, tarihsel çalışmalarda ya da araştırmalarda bir ilerlemenin kaydedilemediği ortadadır. Hiçbir bilgiye ya da bulguya dayanmayan, keyfi sonuç çıkarma gayretleri de cabasıdır. Tüm bunların yanı sıra, en temel ve arızalı yaklaşım, ilgili dönemden çok sonraları yazılmış kroniklerin ya da menkıbevi eserlerin, temel başvuru kaynağı olarak kullanılmasıdır. Hele ki ortada o dönemin çağdaşı Rum, Bulgar, Sırp, Arap, vd. kronikleri ya da seyyahların eserleri ortadayken...

Sarı Saltık ile ilgili iddialar temellendirilirken, özellikle Paul Wittek'in malum makalesi (1952: 639-668) ve dolayısıyla Yazıcızade Ali'nin Selçuknamesi (2009: 772, 855, 873, 908) gündeme getirilmektedir. Buna göre Sarı Saltık, II. İzzeddin Keykavus ile birlikte İstanbul'a ve oradan da Deşt-i Kıpçak bölgesine geçmiş bir zattır. Oysa ki hiçbir çağdaş Selçukname'de ya da dönemin çağdaşı Rum kroniklerinde, böylesi bir bilgi hatta ima dahi yoktur. Dönemin çağdaşı Selçuknameler'de, II. İzzeddin Keykavus ile birlikte İstanbul'a gelen Türk beylerinin hepsi, bir biçimde, Deşt-i Kıpçak seyahati öncesi İstanbul'da, ya öldürülmüş ya da giriştikleri olaylar neticesinde cezalandırılarak pasif hale getirilmişlerdir.² Nitekim temelde, İbn Bibi'nin eserinin tercümesini yapan Yazıcızade Ali, ana kaynak olarak kullandığı eserde olmamasına karşın, birden bire, II. İzzeddin Keykavus ile birlikte Dobruca tarafına göç edenlerle ilgili olarak şu cümleyi zikreder: "... ve merhum mağfur Saru Saltuk onlarla birlikte geçti..." (2009: 772). Bunun yanı sıra ne çağdaş Selçuknameler'de ne de Rum kroniklerinde, 1263/1264 yılı öncesi Anadolu'da, Sarı Saltuk ya da benzeri bir onomastiğe rastlanılmamaktadır. Sarı Saltık'ın, II. İzzeddin Keykavus'la beraber Dobruca'ya geçişi ispatlanamazken, bazı araştırmacı-yazarların bir de, Sarı Saltık'ın, Çepni Boyu'nun lideriymiş gibi anlatımlarda bulunması ise hiçbir veriye ya da ipucuna dayanmayan bir iddiadan öteye geçmemektedir (Öztürk, 2011: 228, 229). Veli Saltık adlı yazarın Sarı Saltık'ı, 13. yüzyılın başında yıkılan ve Erzurum merkezli Saltuklu

² Uğurlu adlı bey ile Ali Bahadır adlı bey o dönem, II. İzzeddin Keykavus'un destekçilerinden idi. İbn Bibi, Ali Bahadır'ın, İstanbul'da ortaya çıkan bir komplo sonucu öldürüldüğünü söylemektedir. Aksarayi ise Uğurlu Bey'in gözlerinin kör edildiği bilgisini aktarmaktadır. (İbn Bibi, 1996: 161, 164; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, 2000: 56, 57). Ali Bahadır olarak anılan karakter ile Anonim Selçukname'de Germiyan isyanına katılan "Bozkuş Bahadır" arasında bir ilgi var gibidir (Ayrıca bir de Halil Bahadır adlı Karamanoğlu'nun adı geçmektedir ancak anlaşılacağı üzere Karaman civarında yaşayan biri olup Ali Bahadır ve Bozkuş Bahadır ile ilişkisi olması ihtimali düşüktür.). Nitekim "Bahadır" lakabının görüldüğü nadir kişilerden biri olması ve aynı dönemde yaşaması itibarıyla Ali Bahadır ile Bozkuş Bahadır arasında bir ilgi olma ihtimali yüksektir. Bunun yanı sıra her ikisi de, Uç Türkmenleri'ndendir. Ayrıca "Bozkuş" cemaatini, özellikle "Kütahya" sınırları içinde saptayabiliyoruz ki bu saptama, Germiyan olgusu ile örtüşen bir bulgudur. Makalemizin ana eksenine doğrudan ilgisi olmadığından, Ali Bahadır-Bozkuş Bahadır-Germiyan bahsine, kısa bir vurgu yaparak geçmek istedik. İleride Germiyanla ilgili ayrı bir makale yayınlayarak, konunun detaylarına gireceğiz.

Beyliği ve Saltuk adlı/lakaplı zatlarn ailesiyle ilişkilendirmesi, sadece söz konusu erenin adıyla olan benzerliğe dayanmakta olup, olayların dizgesi, coğrafya ya da (bir an için kabul etsek bile) menkıbevi anlatımlarla ilişkili değildir (Veli Saltık, 2004). Dahası, birazdan ortaya konacak olan bulgulardan hareketle, Sarı Saltık onomastiği ile ünlenmiş erenin, yaşadığını ispat edebileceğimiz asli coğrafya aslında, Anadolu değil Dobruca bölgesi olup, tam tersi, yani Anadolu ile ilişkilendirilebilecek hiçbir kabul edilebilir nesnel kanıtımızın olmadığı ortaya konacaktır. Bu böyle olmasına karşın Sarı Saltık'ın, Batı Anadolu ile ilişkilendirilebilecek ve olasılıklar düzleminde Batı Anadolu ile bağını zikretmeye çalışacağız. Makalemizin amacı, Sarı Saltık ile ilgili olarak şimdiye kadar ortaya konan tüm çalışmaları kritik etmek değildir. Bu nedenle Sarı Saltık ile ilgili başlıca çalışmalara, yeri geldikçe vurgu yapılacaktır.

A. SALTIKNAME HAKKINDA

Sarı Saltık konusunda belki de en sorunlu kaynak eser, Saltukname'dir. Saltukname üzerinden yapılan okumalarda ve buradan hareketle Sarı Saltık'la ilgili araştırmalarda, ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Böylesi bir eserden istifade etmeden önce eserin, bizatihi kendisi hakkında genel bir fikre sahip olunmadan, geçmişte bu eserle ilgili olarak ortaya konulmuş birçok görüş, hipotez ya da iddia, neredeyse koşulsuz şekilde doğru olarak kabul edilmekte ve ilgili çalışmalara ya da araştırmalara devam edilmektedir. Oysaki sorgulanmadan istifade edilen her eserdeki bilgiler, bir takım "bilimsel inançlara" doğru araştırmacıyı sürüklemekte ve cevap aranırken beraberinde, başka birçok yeni soru işaretinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle "bilim" yapma gayretiyle, ancak farkında olmaksızın, bir tür inanç ya da bir tür "dini anlayış" sergilenmektedir. Bu tür çalışmalardaki önermelerin, dini önermelerden temel farkı, "göndermelerin" ya da "kaynakçaların" zikredilmesidir. Oysa ki bilimsel bir eserin asli niteliği, o eserdeki göndermelerin ya da kaynakçaların varlığından ziyade, nitelik ve içerik olmalıdır. Nitelik ve içerik dendiğinde ise, dönemin çağdaş bilgi ve bulguların irdelenmesi, coğrafya analizi, tarihsel dizge analizi, metin analizi ve mitik/dini/efsanevi anlatımların tevili gündeme gelmektedir. İşte bu gözle Saltukname okunduğu takdirde, sayısız anakronizmin varlığı bir tarafa, apaçık şekilde kendini Ehl-i Sünnet/Hanefî olarak tanımlayan, Rafizilerle mücadele eden ve Rafizileri katletmeyi kendini şiar edinmiş, "kadın-erkek birlikte yapılan cem törenlerine hoş bakmayan", Batınî İslami-Tasavvufî anlayışa karşı (ancak kendisiyle ilgili belli başlı mevzularda "velayet" kavramı üzerinden kerametini açıklamaya çalışan ve bu açıdan

çelişkili) bir Sarı Saltık karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Yahudi ve Hristiyanlara karşı olan tutumu ve tavrı, hiç de Alevi-Bektaşî erenlerinin bağdaştırmacı-uzlaştırıcı tavrına benzememekte ve Rafiziler'e yaptığı gibi onlara karşı da muhtelif hakaretimiz ifadelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu eserdeki olayların dizgesi ve fethedilen yer adları dikkatle incelenecek olursa, bu menkıbenin ya da elimizde bulunan nüshasının, Ebu'l Hayri Rumi tarafından (yani 15. yüzyılın sonlarında) yazıldığını kabul etmek şöyle dursun, hiçbir biçimde 16. yüzyılın son çeyreğinden önce kaleme alınmış olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Nitekim Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman döneminde ve hatta daha sonrasında, Osmanlı topraklarına katılmış ve Saltukname'de fetih olgusu üzerinden ele geçirildiği söylenen coğrafyalarla ilgili (Kıbrıs, Rodos, Trablus, İran, Kafkasya gibi) menkıbeler, bunun apaçık delilidir. Hatta trajikomik bir şekilde, elimizdeki nüshasının sonunda "istinsah tarihi olarak değil", bizzat "telif tarihi" olarak algılanabilecek şu ifade, durumun vahametini göstermektedir: "*Bu değerli kitap Hicri 1000 [Miladi 1591/1592] senesinde, rebiülevvel ayının sonlarında, Perşembe günü, sultanların huzurunda tamamlandı*".³ Hani bu eser Cem Sultan'ın görevlendirdiği Ebu'l Hayri Rumi tarafından yazılmıştı? Bu sorumuza hemen şöyle bir itiraz gelecektir: "Orjinal nüsha kayıp. Elde, bu nüsha var." Ancak biraz önce aktardığımız değerlendirmeler ve eserin kaleme alınış tarihi, bu itirazı anlamsız kılmaktadır. Ayrıca ne hikmet ise, hep de ilk nüshalar kaybolmakta ve araştırmacılar, eldeki nüshalardaki geriye dönük göndermelere inandırılmak zorunda bırakılmaktadır. Yani araştırmacı, bu eserin, hakikaten de 15. yüzyılın sonlarında Ebu'l Hayri Rumi tarafından yazılmış ve belki de bir takım eklemelerle genişletilmiş olduğuna sanki inanmak ve ikrar vermek zorundadır. Aslına bakılacak olursa, bilimsel araştırmacılığın temelinde "şüphe" vardır ve olmalıdır. Hiçbir araştırmacı, herhangi bir eserin içinde zikredilen "yazım-telif ya da istinsah" tarihine inanmak ya da güvenmek zorunda olmadığı gibi, tam tersi, içeriğinden hareketle şüpheli durumlar var ise, bu tarihlemelere güvenmek zorunda değildir. Kaldı ki günümüzde karbon 12 - karbon 14 testleri gibi pozitif yöntemler dururken, yazım dili ya da üslubu üzerinden bir eserin tarihlemesinin yapılmaya çalışması, akla ziyan ve kabul edilemez bir gayrettir. Kısacası, Saltukname'de anlatılan Sarı Saltık, bu erene bağlamış olanların gönüllerindeki Sarı Saltık değil, "Osmanlı'nın şekillendirdiği ve

3 Saltık Gazi Destanı, 2007: 14, 21, 55, 57, 58, 64, 65, 76, 77, 92, 101, 128, 137, 139, 142, 144, 145, 146, 150, 271, 279, 289, 299, 331, 332, 395, 396, 400, 403, 405, 408, 459, 507, 600, 606. Gönderme yaptığımız sayfalar, sadece örnek teşkil eden sayfalardır. Bu sayfaların dışında da atıf yaptığımız konularla ilgili bilgiler bulunabilir. Gönderme yaptığımız eser, Saltukname'nin, günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş halidir. Aynı eserle birlikte, orijinal eserin transkripsiyonuna da bakılabilir (Saltukname, 2007).

Ortodoks din anlayışına çekmeye çalıştığı” bir Sarı Saltık’tır. Saltıkname’deki tavra tam ters bir tavır sergileyen bir menkıbevi anlatım, Sarı Saltık’la ilgili bilgi veren en eski kaynak durumundaki⁴ İbnü’s Serrac’ın eserinde yer almaktadır. Buna göre, Sarı Saltuk, daha sonradan Müslüman olması şartıyla, Haçlılara esir düşmüş bir Hristiyan çocuğu kurtarmak için *boz bir doğan suretine girmiş* ve esir edenlere saldırarak “*Ben Şeyh Saltuk’um!*” demiştir. Bunun üzerine korkan kişiler, esirleri serbest bırakmıştır (Öztürk, 2011: 237, 241). Yani burada aslında velayet üzere, durumun üstesinden gelme vardır ve kılıç zoruyla sorunu çözme olgusundan bahsedilmemektedir. İşte zaten, bu nedenle Sarı Saltık, tüm Balkan coğrafyasında hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından takdis edilen ve gönüllerde taht kurmuş bir eren olmuştur diye düşünebiliriz, ancak Saltıkname’deki Sarı Saltık, böylesi bir imgeden uzaktır. Tüm bu değerlendirmelere rağmen, Saltıkname içinde kıymete değer bilgiler olmadığı söylenemez, ancak yine yapılması gereken, ciddi bir metin analizi ile ilgili bilgileri ayırtırmak olmalıdır. En nihayetinde Osmanlı’nın dezenformasyon politikası çerçevesince yazılmış da olsa, belli bazı anlatımların, asli Sarı Saltık ile ilişkili olabileceği ihtimali gözden kaçırılmamalıdır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığı altında, araştırmacı ve yazarların, Saltukname’nin, Ebu’l Hayri Rumi tarafından yazıldığı iddiasından, daha doğrusu Saltıkname’nin 15. yüzyıl eseri olduğu iddiasından vaz geçmeleri gerekmektedir. Nitekim eserin sonundaki Hicri 1000 yani miladi 1591/1592 tarihi, yukarıda sunduğumuz ve fethedilen yerlerle ilgili analizlerle de uyuşum içindedir. Dolayısıyla bu menkıbevi eserin kaleme alındığı tarih, hakikaten de Miladi 1591/1592 yılı olsa gerektir. Kısacası bu eserin, en azından bu haliyle, Cem Sultan’ın görevlendirdiği Ebu’l Hayri Rumi (15. yüzyıl) tarafından yazılmadığı apaçık ortadadır. Bu eserin, yazarı belli olmayan “anonim bir eser” olarak ele alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra Saltıkname’nin, bu haliyle, bir Alevi-Bektaşî menkıbevi eseri olarak algılanması da bir o kadar sorunlu bir yaklaşım olacaktır.

B. İBNÜ’S SERRAC’IN AKTARDIĞI BİLGİLER

Sarı Saltık’tan bahseden, şimdiye kadar saptanmış en eski kaynak, Abdurrahman İbnü’s Serrac El-Dımişki’nin, Hicri 715 yılında (Miladi 1315/1316) kaleme aldığı “Teşviku’l Ervah ve’l-Kulûb ilâ Zikri Allâmi’l-Guyûb” adlı eseridir. Üç ciltten oluşan bu kitabın ana bölümünün tek nüshası bulunduğu söylenmektedir. Bu nüsha,

---

⁴ Bu kaynak eserle ilgili detay bilgi, bir sonraki başlık içinde sunulacaktır.

Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazâde Hüseyin Paşa Bölümü'nde, 272 numaralı eser olarak kayıtlıdır. İbnü's Serrac'ın "Tuffahu'l-Ervah ve Miftâhu'l-İrbâh" adlı eseri ise aslında ayrı bir kitap olmayıp, biraz önce zikredilen eserin bir bölümüdür. Tuffahu'l-Ervah'ın, Princeton Üniversitesi'nde ve Berlin Şehir Kütüphanesi'nde istinsah edilmiş iki farklı nüshası bulunmaktadır. Princeton'daki 1589 yılında, diğer ise 1851 yılında istinsah edilmiştir. Sarı Saltık'ın müridlerinden biri olan **Behramşah el-Haydari ile, ilki Behisni'de (Adıyaman/Besni) Mart-Nisan 1304 tarihinde, diğeri ise Şam'da (Nisan 1304 tarihinden sonra ve en geç 1305 yılı içinde bir tarihte) iki kere görüşmüş** ve buradan hareketle Sarı Saltıkla ilgili bilgiler aktarmıştır. Bu bilgilerin, Sarı Saltık'ın vefatından en fazla 7-8 sene sonrasında derlenmiş olması, aktarılan bilgilerin güvenilirliğini, bir kat daha artırmaktadır. İbnü's Serrac, her ne kadar Sarı Saltık ile ilgili tüm bilgileri, **Behramşah el-Haydari**'den aktardığını söylese de, Sarı Saltık'la ilgili "ek bilgileri", Sarı Saltık'ı tanıyan ve kendisinin (İbnü's Serrac'ın) gördüğü ve/veya görüştüğü diğer 4 farklı kişiden de edinmiş olabilir. Nitekim, İbnü's Serrac:

1. Sarı Saltık'ın müridi olduğu ve "Kırımî" lakaplı olduğu da söylenen **Barak Baba'nın soyundan gelen birinden**
2. Sarı Saltık'ın müridi **Muhammed el-Mâristâni**'den (ki İbnü's Serrac bu kişiden "şeyhim" diye bahsetmektedir),
3. İlk başta Sarı Saltık'ı reddeden, ancak sonradan müridi olan **Muhammed el-Buhari**'den
4. ve bir şekilde Sarı Saltık'la irtibatı olan **Şeyh Hasan el-Kıpcakî**'den de bahsetmektedir.

Yani Muhammed el-Buhari, Evliya Çelebi'nin iddia ettiği gibi Sarı Saltık'ın diğeri adı değil, Sarı Saltık'ın çağdaşı ve onun müridi olan, farklı bir zattır. Eyüp Öztürk çalışmasında, el-Birzali ve el-Kütübî'yi kaynak göstererek, Sarı Saltık'ın, "Barak Baba gibi "Kırımî" lakabıyla da anıldığını da söylemektedir.

İbn'üs Serrac, Sarı Saltık'ı, "*Şeyh Saltuk*" ve "*Saltuk et-Türki*" olarak anmaktadır (Öztürk, 2011: 14-17, 146, 155, 224-253). Hicri 697 (Miladi 1297/1298) yılında ve yaklaşık 70 yaşlarında vefat ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla doğum tarihi 1229/1230 yılı civarı olmalıdır.⁵ Sarı Saltuk'un Dobruca bölgesinde "İshakça" adlı

⁵ Öztürk, 2011: 225. Ahmet Yaşar Ocak, el-Birzali'nin eserinden hareketle Sarı Saltuk'un, 1293 yılı civarı öldüğünü söylemektedir (Ocak, 2002: 37, 65). Ancak İbnü's Serrac, daha eski bir kaynak olduğundan ve

yerde, üç yüz dervişi alacak büyüklükte bir zaviye kurduğunu söylemektedir. Yine İbnü's-Serrâc, Sarı Saltuk'un, bu zaviyeyi kurmadan önce dağlarda, çöllerde uzun zaman geçirdiğini belirtmektedir.⁶

İbnü's-Serrâc, Sarı Saltuk'un müridi olarak, “Şeyh Mahmud” adlı ereni zikretmektedir. Şeyh Mahmud'un, Ümmi Ubeyde'ye gelip Ahmeder-Rifâî'nin türbesine karşı durup ondan nasib aldığını ifade etmektedir. Bu bilgi, Sarı Saltuk'un tasavvufi meşrebini, Rufâîlere bağlamaktadır. Nitekim Yazıcızâde Ali'nin Selçuknamesi'nde, bu bilgiyi destekleyen bir kayıt bulunmaktadır. II. Gıyaseddin Mesud'un, İstanbul'da bir nevi tutsak hayatı yaşayan ve vaftiz edilmiş bir Hristiyan olan kardeşinin (yani II. İzzeddin Keykavus'un bir diğer oğlunun), Sarı Saltık tarafından irşad edilmesi ve ardından bu kişinin, “Barak” [Barak Baba] ismini alması bahsi ile ilgilidir. Bu bahiste Sarı Saltık'ın müridinin, Seyyid Mahmud olduğu söylenmektedir: “... *Petriyaruh'a, Saru Saltuk'un velayeti ma'lum olmuşdu. Sultanun* [II. Gıyaseddin Mesud'un] *kardaşını sözünü şıyamayıp Saru Saltuk katına gönderdi. Bir müddet dahi Saru hizmetinden tecdid-i İslâm kılup hırka geydi. Sarı Saltuk ol emaneti, ki kutbu'l-evliya-i ve'l muhakkikîn zübde-i âl-i tavis, Akşehir'de Seydi Mahmud -rahmetullah- Saru Saltuk çobanın Seydi Mahmud ana uğrayu gelüp yoğurd ile bir lokma ağzına virmiş idi ...*” Devam eden cümlelerde söz konusu şehzadenin, Sarı Saltık'tan irşad olduğu ve “Barak” ismini aldığı⁷ iddia edilmektedir (Yazıcızade Ali, 2009: 855). Nitekim Menakıbu'l Arifin'de ve Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde de Akşehirli Seyyid Mahmud/Seyyid Mahmud Hayrani'den bahsedilmektedir (Ahmet Eflaki, 2006: 460; Hünkar Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi, 2010: 461-467). Ayrıca 1268/1269 yılında ölen Seyyid Mahmud Hayrani'nin torunun sandukasının ayak tarafındaki yazıda,

doğrudan Sarı Saltık'ı tanıyanlarla görüşmüş olduğundan, İbnü's Serrac'ın aktardığı bilgiye itibar edilmesi gerekmektedir. “70 yaşlarında” öldüğüne dair bilgiyi (hicri yıl üzerinden düşünüldüğünde), 67-68 yaşlarında öldüğü şeklinde ele almak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

6 İbnü's Serrac “çöl” derken herhalde Deşt-i Kıpçak yani Kıpçak Bozkırları'nı ve “dağlar” derken “Dobruca ve özellikle Babadağ ve çevresini kastediyor olsa gerek. Niçin böylesi bir yorum yaptığımız, ileriki sayfalarda aktarılabilecek ek bilgi ve değerlendirmelerden hareketle anlaşılacaktır.

7 Ancak Yazıcızade Ali, Sarı Saltık'la ilgili diğer iddialarında olduğu gibi bu konuda da yanıltıcıdır. Apaçık şekilde uydurulmuş ya da kulaktan dolma bir bilgi ile aslında, II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Melik lakaplı oğullarından biri ile Barak Baba'nın aynı kişi olduğunu ima etmektedir. Oysaki dönemin çağdaşı İbnü's Serrac'ın Barak Baba ile ilgili aktarımlarından ve II. İzzeddin Keykavus'un oğullarının hayat hikayesinden hareketle, bu eşleştirmenin doğru olmadığı görülecektir. Kısacası aynen Saltıkname gibi Yazıcızade Ali'nin aktardığı bilgilerin, temelde, tarihsel gerçekliklerle alakası olamaması ve maalesef Sarı Saltık'la ilgili çalışmalarda bu iki eserin baz alınması, şimdiye kadar Sarı Saltık'ın, gerçek tarihsel kimliğinin ortaya çıkartılmamasındaki, temel nedenlerden biri olmuştur. Kastedilen şehzadenin (muhtemelen “Melik” ünvanıyla anılan şehzadelerden birinin), II. İzzeddin Keykavus'la birlikte Deşt-i Kıpçak'a geçen oğullarından biri olma ihtimali vardır.

“Bu temiz türbe, Mesud Şehid **Rıfai** Mahmutzade Mehmed’in oğlu Seyyid Ali’nindir.” ifadesi yer almaktadır.⁸ Nitekim İbnü’s Serrac, Seyyid Mahmud Hayrani’yi, Rufailere bağlamaktadır. Ek olarak İbnü’s Serrac, şöyle bir menkıbe daha aktarmaktadır. Sarı Saltık, kurumuş bir ağacın meyve vermesi için “*Seyyidim Ahmed’in bereketiyle ağacın meyve vermesini diliyorum.*” der. Eyüp Öztürk çalışmasında, Seyyid Ahmet ile kastedilen kişinin Ahmed er-Rifâi olabileceğini düşünmektedir. Ancak buna rağmen, İbnü’s Serrac’ın kendisinin Rufâi olmasından dolayı, bu ve benzeri erenlerin hepsini, Rufâi olarak gösterme eğilimde olabileceğinden, İbnü’s Serrac’ın bu ifadelerine, ihtiyatlı yaklaşılması gerektiğini vurgular (2011: 240).

İbnü’s Serrac’ın verdiği bir diğer bilgiye göre Sarı Saltık, ölümünden sonra İstanbul-Bizans kralının gelip teberrükten naaşını almak isteyeceğini söylemiş, böyle bir durum olduğu zaman, naaşının, kralın eline geçmemesi için farklı yerlere defnedilmesini vasiyet etmiştir. İbnü’s-Serrâc, başka bir yerde, Sarı Saltık’un ashabından, kendisi için farklı yerlerde mezarlar yapılmasını istediğini belirtmiş, böylece her birinde kendisini bulacaklarını dile getirerek Saltukname gibi menkıbevi eserlerdeki “yedi lahit hikayesinin” kökenine dair farklı bir anlatımda bulunmuştur (Öztürk, 2011: 243).

İbnü’s Serrac’ın eseriyle ilgili ilk ve kapsamlı Türkçe çalışmayı ortaya koyan Eyüp Öztürk, tezinde, Sarı Saltık’ın öldüğü yer ile ilgili bilgiyi aktarmamıştır. İbnü’s Serrac malum eserinin tüm nüshalarını elinde bulunduran araştırmacı-yazar Müfit Yüksel’e göre bu konuda da bilgi bulunmaktadır. Müfit Yüksel, İbnü’s Serrac’ın, Akkirman’ın batısında yer alan “*Soci*” adlı yere 3 saat mesafede bulunan bir yerde türbesinin bulunduğunu söylediğini de belirtmiştir.⁹ Tarif edilen yer, bugünkü Romanya’nın Babadağ kenti sınırları içinde bir yer olsa gerektir. Nitekim Akkirman-Babadağ arası, düzlük bir arazi olup, aradaki mesafe yaklaşık 190 km’dir. Ayrıca o günün şartlarında atla seyahat edildiğine göre, durmaksızın 3-5 saat içinde böylesi bir mesafe alınabilir.

8 (Görgü, 2004: 20-23). Zeki Görgü bu bilgileri, İbrahim Hakkı Konyalının Akşehir Tarihi adlı eserinden aktarmaktadır.

9 Müfit Yüksel’e, bu bilgileri benimle paylaştığı için, teşekkürü bir borç bilirim.

Akkirman ve Babadağ

Sarı Saltuk'un türbesiyle ilgili olarak İbnü's Serrac'ın, Akkirman'ın "batısında" şeklindeki tarifinde, bir miktar hata olduğu söylenebilir. Nitekim -eğer hakikaten kastedilen yer Babadağ ise- Babadağ, Akkirman'ın batısında değil, güney batısında yer almaktadır. "Soçi" adıyla Karadeniz'in doğusunda Rusya sınırları içinde bir kent bulunmaktadır (Google Earth: 2012). Ancak İbnü's Serrac'ın tarif ettiği yer, tam ters yönde yani Karadeniz'in batısındadır. Belki yazar, Rusya'daki bu yer adı ile Akkirman'ın batısında yer alan, aslında adı farklı olan yeri karıştırmıştır. Ya da bu bir yazım veya istinsah hatası da olabilir. Bizce İbnü's Serrac'ın "Soci" olarak andığı yer, 1530 tarihli muhasebe defterinde "Tolcı (ya da transkripsiyona bağlı olarak Tolci/Tulcı/Tulci)" olarak geçen, Romanya'nın (ve dolayısıyla Babadağ'ın) kuzeyinde yer alan "Tulça" adlı kent olmalıdır.

Bunun yanı sıra 1530 yılı itibariyle Silistre Kazası'nda (Babadağ'ın 150 km güney batısında) "Saltuklar Cemaati" olarak anılan bir cemaat yaşamaktaydı. Belki de Sarı Saltık Cemaatinin hepsi 14. yüzyılın başında Anadolu'ya geçmemişti ya da Karesi'de/Batı Anadolu'da yaşamakta olanlar sonradan tekrar, Rumeli fethi (Bulgaristan-Romanya fethi) sırasında buralara yerleştirildiler. Nitekim Silistre'ye bağlı Yanbolu kazasında "Karasili" adlı bir köy ile yine Silistre'ye bağlı Prevadi kazasında "Karasili"

adlı bir mezra bulunmaktadır. 1530 yılı defterinde “Sultan Sarı Saltuk” adıyla Sarı Saltuk’un (muhtemelen Babadağ’daki) türbesinden bahsedilmektedir. Ahmet Yaşar Ocak’ın çalışmasında, muhtelif menkıbevi eserlerde Sarı Saltık’ın, Bulgaristan’ın günümüz “Sveti Nikola” kentinin Karadeniz ucunda yer alan Kaligra adlı yerle ilişkilendirildiğini aktarmaktadır. Bu yer adı 1530 tarihli defterde de “Keligra/Kaligra” olarak anılmaktadır. Ancak burası Akkirman’a kuş uçuşu 350 km uzaklıktadır. Bir başka ilgi çekici -ancak yine de konuyla ilgisi olmadığını zannettiğimiz- bilgi yine 1530 tarihli defterde yer almaktadır. 1530 yılı itibarıyla Silistre’ye bağlı Aydos kazası içinde (günümüzde Bulgaristan’da Burgaz ve/veya Pomorie kenti) “Süçilü” adlı bir köy (daha doğrusu Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından yayınlanmış eserde, bu şekilde transkript edilmiş bir köy adı) bulunmaktaydı. “Süçilü” adını pekala “Socilü” olarak transkript etmek de mümkündür. İbnü’s Serrac’ın andığı Suci/Soci, burası olabilir mi?” sorusu akla gelmekle beraber Akkirman’a çok uzak bir noktada olması, bu olasılığı azaltmaktadır. Nitekim İbn Batuta’dan hareketle Babadağ’ın, kastedilen yer olduğuna kanaat getirebiliriz. Ayrıca İbnü’s Serrac’ın bahsettiği, “Akkirman’a 3 saatlik” mesafedeki yer, ancak ve ancak Babadağ yakınlarındaki yer olabilir. Bunun yanı sıra Burgaz-Akkirman arası, kuş uçuşu en az 460 km’dir ve bu mesafenin değil 3 saatte, atla yolculuk yapanlar için 1-2 günden önce kat edilmesi olanaksızdır. Yani hakikaten de öngördüğümüz gibi İbnü’s Serrac’ın bahsettiği “Suci/Soci” adlı yer, Tulça kenti olsa gerektir. Nitekim eski kayıtlarda “Tolcu/Tolci” olarak geçen bu yer adı muhtemelen İbnü’s Serrac tarafından, “Soci/Soci” olarak anılmıştır. “Akkirman’a 3 saatlik mesafedeki yer” tanımını, olasılık olarak, Babadağ’a göre, bugünkü Tulça olması ihtimali daha yüksektir. Bu böyle olmasa bile zaten, Tulça-Babadağ arası 35-40 km gibi bir mesafedir ve her durumda Sarı Saltuk’un türbesinin olduğu yer, bir şekilde, Babadağ’daki malum yer olsa gerektir. Bunun yanı sıra Eyüp Öztürk, İbnü’s Serrac’tan hareketle Sarı Saltık’ın, Dobruca’da “İshakça” adlı yerde tekke kurduğunu söylemektedir. Nitekim bu yer, 1530 defterinde Hırsova’ya bağlı “İshakçı” köyü olarak görülmekte ve günümüzde, “İsakca/İsakçı” şeklinde de zikredilmektedir. Ayrıca bu yer, Tulça’ya, sadece 30 km uzaklıkta ve kuzey batısında yer almaktadır. Dolayısıyla her hâlükârda, Sarı Saltık’ın vefat ettiği ve naaşının gömüldüğü coğrafya, Tulça civarında bir yer olmalıdır.¹⁰

10 (Google Earth, 2011; 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002: 62, 75, 82, 84, 90, 91, 92, 147-149; Ocak, 2002: 10-115; Öztürk, 2011: 227-231). 1530 tarihli muhasebe defterinde Tolcu ile Akkirman arasında ve bugün Ukrayna sınırları içinde olan, 1530 yılı itibarıyla “Balabanca ya da Uzun Seydi” olarak anılan bir köy vardı. Ayrıca Romanya’da “Balabaneşti” ve “Balabani”, Moldova’da “Balabanu” ve “Balabaneşti” ile Ukrayna’da “Balabanovka” adlı yerleşim birimlerinin bulunması dikkat

Bunun yanı sıra Kuman-Kıpçak sözcüğünün “Sarı” sözcüğü ile ilişkisi (Gedikli, 2004: 149-180) ve Sarı Saltık’ın, hakikaten bir Kuman/Kıpçak kökenli eren olduğu noktasındaki tezi (Öztürk, 2011: 227-231) destekler nitelikte, 1530 yılı itibariyle Dobruca bölgesinde, oldukça fazla sayıda “Sarı/Saru” sözcüğünü içeren kişi ve yer adının bulunduğunu ifade etmek yararlı olabilir (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002). Aslında birazdan, Rum kroniklerindeki Sytzigan ya da Baba Syrgiannes’in, Sarı Saltık olduğu saptamasıyla birlikte, Sarı Saltık’ın kimliği hakkında şüpheler, ortadan kalkacaktır diye düşünüyoruz.

C. SARI SALTİK’IN ARDILI OLARAK DÜŞÜNÜLEN

HALİL (HALİL ECE ?)

Temel olarak Pachymeres, Gregoras ve Muntaner Kroniklerinden hareketle Halil’in ve Halil’in birliğinin akıbeti konusunda bilgiye sahip olabiliyoruz. Gregoras’a göre Halil ya da Melik adlı bey ve ona bağlı Türkmenler, II. İzzeddin Keykavus’la beraber kuzeye gidenlerdir. Bu bilgilerden hareketle Sarı Saltık’tan sonra Türkmenlerin liderinin Halil (Halil Ece ?) olduğu düşünülmektedir.

Halil, Dobruca’da ona bağlı grubu alıp, 1300/1301 yılında Karesi’ye geçer. Ancak Halil ve ona bağlı Türklerin Trakya ile olan fiziki bağları kısa bir süre sonra tekrar oluşur. 1304 yılı civarı Katalanların Bizans’la ilişkisi bozulduktan sonra Halil (Halil Ece) önderliğindeki Karesi Türkleri, Katalanlarla işbirliği yaparak yaklaşık 10 yıl Trakya ve Makedonya’da faaliyetlerde bulunurlar. 1305-1306 yılları arasında Katalanlar ve Türklerin oluşturduğu birlik; Vize, Gümülcine ve Rodop Dağları’na kadar tüm Batı Trakya’nın sahil kesimini yağmalar. 1307 yılında, Makedonya’da yaşayan Keykavus’un oğlu Melik¹¹ komutasındaki Hristiyan Türkopoller de bu çekicidir. Ayrıca 1530 muhasebe defterinde Bulgaristan Silistre bölgesine Balaban adlı en az 3 köyün varlığı da dikkat çekicidir (Google Earth, 2011; 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002: 75-97). Bu cümlelerle, Balaban Cemaati ile Sarı Saltık arasında bir bağ olduğunu iddia etmiyor sadece ilgi çekici bulguları serimlemek istiyoruz. Kurgulanabilecek yegâne bağ, Kahraman Özgül aktardığı Kızıl Deli menkıbesi içindeki olayların ve hatta Malatya Tenci mezarından dedelerden derlenen sözlü tarih bilgileri içindeki aktarımların, Sarı Saltık cemaatinin Anadolu’ya göç hikayesine benzemesidir. Kahraman Özgül şu cümleyi zikretmiştir: “*Kızıldeli, Dobruca Kalesi’nden İstanbul’a çıkışında ikiyüzbin hane müridiyle beraber çıkıyor*” (Özgül, 2010: 210, 211). Tayyip Ökiç, Ebu’l-Fidâ’nın eserinde, İshakça’nın önemli bir çoğunluğunun Müslüman olduğunu söylediğini ifade etmektedir. 1331 yılında ölen ve eserini 1316-1321 yılları arasında yazan Ebu’l-Fidâ’nın bu aktarımlarından hareketle, 13. Yüzyılın sonlarından itibaren İshakça ve çevresinde yoğun bir Müslüman kitlesinin olduğu anlaşılmaktadır (Ökiç, 1953: 274).

11 İşte bu Melik’le, ileride Mora Kroniği’nde anılan, Salık/Saltık ile birlikte Mora’ya geçen “Melik” adlı kişi, aynı tarihsel karakter olamaz mı? Nitekim Sarı Saltık cemaatinin 1307 yılı itibariyle lideri olan Halil

birliğe katılır. Katalan birliğiyle işbirliği yapan Karesi Türkleri ile Türkopollerin mevcudunun 2,000 ile 3,000 arasında olduğu söylenmektedir. 1307-1308 yılları arasında Dobruca Türklerinden bazılarının Halil'in birliğine katıldığı da iddia edilmektedir. 1311 yılında ya da hemen öncesinde Türkler ve Türkopoller Katalan birliğinden ayrılıp kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Halil'in birliği 1311-1312 yıllarında neredeyse tüm Trakya'nın tek hâkimiydi. Tam bu dönemde Bizans, Türklere karşı savaşmak için 2,000 Kuman savaçısını Trakya'ya yerleştirdi. Halil, elde ettiği ganimetlerin Çanakkale Boğazı'ndan Karesi'ye geçirilmesi konusunda Bizans'la anlaştı. Buna rağmen Bizans ordusu içinde bu durumdan rahatsızlık duyanlar, Halil'in birliğine saldırdılar. Devam eden süreçte yapılan çarpışmalar neticesinde Halil'in birliği yenildi. Kurtulabilenler karşı yakaya yani Karesi'ye (yani Anadolu yakasına) kaçtılar. Gregoras'tan nakille aktarılan bilgilerden hareketle, Müslüman olduğu bilinen Halil komutasındaki birliğin, benimsediği dini anlayış ya da mezhep konusunda ilginç bir değerlendirme yapılmaktadır. Oikonomidis, Halil'in birliğinin Şii akidelere sahip Müslüman bir topluluk olma ihtimalinden söz etmektedir. Aslına bakılacak olursa Halil olarak anılan zatın, Sarı Saltık'ın ardılı olan kişi olduğu ve Sarı Saltık cemaatinin lideri olduğu, net değildir. Bu kurgu temelde, Yazıcızade Ali'nin eserinde, Osman Bey zamanında Dobruca tarafından Karesi'ye geçen Halil Ece Bey önderliğindeki Türk kitesiyle ilgili bilgiye dayanmaktadır. Hatta devamında Yazıcızade Ali, Sarı Saltık'ın ölümünden sonra Dobruca/Deşt-i Kıpçak'ta kalanların, din değiştirdiklerini yani Ortodoks Hristiyan olduklarını söylemektedir. Yusuf Ayönü, Muntaner Kroniği'nde yer alan bir bilgiye dayanarak, Halil'in, 1312 yılı civarı öldürüldüğünü iddia etmektedir. Muntaner Kroniği'nde Gelibolu'daki Türkler'in tamamının, Cenevizliler tarafından öldürüldüğü söylenmektedir, ancak Halil'in de bu sırada ölüp ölmediği belirtilmediği gibi bu bahiste (ve aslında Muntaner Kroniği'nin hiçbir bahsinde) Halil ismi geçmemektedir. Oikonomidis, Gregoras'tan hareketle Halil ve birliğinin yenilgisinin 1313 yılında gerçekleştiğini söylemektedir, ancak Halil'in öldüğüne dair bir bilgi vermemektedir (Pachymeres, 2009: 72, 73, 96, 97; Gregoras, 1829: 233-271; Muntaner, 2000: 482-484; Yazıcızade Ali, 2009: 908; Ayönü, 2009: 72-80, 89-93, 99-103; Anzerlioğlu, 2003: 95-103; Vasary, 2008: 129-130; Öden, 1999: 24-30; Oikonomidis, 1997: 173-182; Özgül, 2010: 199, 200).

---

ile işbirliği yapması da manidardır. Ayrıca Gregoras'a göre II. İzzeddin Keykavus ile birlikte kuzeye giden kişi Halil ya da Melik adlı kişidir. Bizce bahse konu Melik, II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından biridir. Nitekim neredeyse oğullarının tümü, "Melik" unvanıyla anılmaktaydı (Turan, 2010: 517, 597, 623).

Halil önderliğindeki Sarı Saltık cemaatinin Çanakkale civarına geçişiyle ilgili önemli diğer bulguları da zikretmek yararlı olabilir. Bu bulgulardan biri 1530 muhasebe defterinde Biga'daki “Baba Saltuk Zaviyesi” kaydı (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri (937/1530) (1995): 114) ile halkbilimsel bir bilgi olarak, bugünkü Kaz Dağlarının en yüksek tepesi olan, günümüzde “Babadag” olarak da anılan, Akçay’ın ardındaki tepenin, özellikle yöredeki Tahtacılar tarafından “Sarı Saltık” olarak anıldığına dair bilgidir.¹² Anlaşılan o ki Sarı Saltık cemaati, özellikle Biga ile Akçay arasındaki bölgeye yerleşmiş olmalıdır. Romanya’da Sarı Saltık’ın naaşının gömülü olduğu yerin adı olan “Babadag” ile Akçay’daki “Sarı Saltık” olarak da anılan tepenin “Babadag” olarak anılıyor olması, ortaya koyduğumuz tezi (Akçay çevresine Sarı Saltık cemaatinin, bir süreliğine de olsa yerleşmiş olma tezini), neredeyse ispat etmektedir.

Gregoras Kroniği’nde Halil (*Chalelem*) ve Melik (*Melecum*) Bahsi, 1305 Yılı Civarı¹³

12 Aksüt, 2005: 92. Ali Aksüt’ün kitabındaki ilgili makale, “Kazdağı’nda Sarı Kız” adıyla Sinan Kahyaoglu tarafından yazılmıştır.
 13 Gregoras, 1829: 254. Makalemizin konusu, Osmanlı’nın Gelibolu fethiyle alakalı değildir, ancak yeri gelmişken önemli bir noktaya değinmek istiyoruz. Gelibolu fethinde, Süleyman Paşa ile birlikte Gelibolu’ya geçenler arasında zikredilen bir onomastik ile Sarı Saltık’ın ardılı gibi gözükten Halil (Halil Ece ?), karıştırılabilir. Gelibolu fethi, 1355 yılı civarında gerçekleşmiştir. Süleyman Paşa ile birlikte Gelibolu’ya geçen isimlerden biri “Ece Bey”dir, ancak bu isim bazı kaynaklarda ya da çalışmalarda “Halil Ece”, “Ece Halil” ya da “Yakup

D. 13. YÜZYIL VE ÖNCESİNDE DOBRUCA/DEŞT-İ KIPÇAK BÖLGESİNDE, ALEVİ MEŞREP BATİNİ İSLÂMÎ ANLAYIŞ

Tam bu noktada İbn Batuta'ya başvurarak ilginç bir bilgiyi daha aktarmak yararlı olacaktır. Kırım'daki seyahatinde uğradığı bir kilisenin duvarında “*başında sarığı, belinde kılıcı, elinde mızrağıyla bir Arap*” tasvirli resim görür. Resmin önünde bir yağ kandili bulunmaktadır. İbn Batuta bu resmin kime ait olduğunu rahibe sorduğunda, ilginç bir cevap alır. Rahip ona “*Peygamber Ali'nin resmi.*” diyerek cevap verir. Devam eden cümleleri içinde Hristiyanlaşmış Kuman-Kıpçaklar'ın varlığından bahseder. Oysaki Özbek Han ve çevresindekilerin Müslüman olduğunu vurgular (İbn Batuta, 2000: 428, 443, 444, 463, 478-515). 13. yüzyılın ikinci yarısında ve hatta 14. yüzyılın başlarında Deşt-i Kıpçak bölgesinde, “Alevi meşrep Batnî İslami anlayışın olabileceğine yönelik önemli bir bulgudur. Anlaşılan o ki, 1330'lu yıllara gelindiğinde, bahse konu Alevi meşrep Batnî İslami anlayıştaki Deşt-i Kıpçaklı Türkler (yani Kuman-Kıpçaklar), çoktan Ortodokslaşmaya başlamıştır. Ayrıca İbn Bibi'nin Selçuknamesi'nde, 1204 yılı civarı taht mücadelesinden dolayı İstanbul'da bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile ilgili bir olay aktarır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Bizans sarayında karşılaştığı ve küstahca hareketlerinden dolayı düelloya davet ettiği bir Frenk ile olan kavgası sırasında, İstanbul'da, bu kavgayı izleyen grupları şu şekilde zikretmektedir: “... *Kıbtî, Karmafî, Alan, Rus gibi o diyarın bütün insanları, iki gruba ayrıldılar. Bir grup Sultan'ın diğer grup ise Frenk'in tarafını tuttu.*” (İbn Bibi, 1996: 73; Turan, 2010: 292, 293). Her ne kadar bu olay İstanbul'da geçiyor olsa da “o diyarın insanları”

Ece” olarak da anılmaktadır. Bu dört farklı onomastik ile karşımıza çıkan zat ile 1301'lerde Trakya'daki bir topluluğun önderi olan ve 1312'ye kadar hayatta olduğunu bildiğimiz kişinin, aynı kişi olması, yani 1355 yılında halen hayatta olması ihtimali, yok denecek kadar azdır. Ayrıca yine Osmanlı tarihi çalışmalarında Süleyman Paşa ile birlikte Gelibolu'ya geçen Ece Bey/Halil Ece/Ece Halil/Yakup Ece ile Gazi Fazıl'ın “Karasilî” beyler olduğuna yönelik iddianın, temeli yoktur (Bu konuda Osmanlı kroniklerine başvurulabilir). Yani bu iddia, Osmanlı kroniklerinde dillendirilmekte ya da ima edilmekte, ancak hiçbir biçimde nesnel anlamda çağdaş bulgularla desteklenememektedir. Gelibolu fethinde “Halil” adlı biri vardır, ancak bu kişi, Bursa fatihi Balabancık'ın oğlu Halil'dir ve Gelibolu'yla ilgili en eski kayıtlarda bu durumu açıklığa kavuşturan bir bilgi bulunmaktadır. Gelibolu yarımadası üzerinde Gelibolu ile “Ece Ovası” yani günümüz “Ecebad” arasında bir yerde olan “Derzi Bayezidli Köyü”nün yakınında, “Halil bin Balabancık” adlı çiftliğin kaydı bulunmaktadır (75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), 2009: 112). Vasary, Gregoras'tan nakille, Bizans adına hizmet eden Trakya'daki Kuman birliklerinin, Halil'in birliğini 1312/1313 yılı civarı Gelibolu Yarımadası'na sürdüğünü iddia etmektedir (Vasary, 2008: 129). Belki de Gelibolu yarımadasındaki “Ece Ovası” (sonraki dönemde Ecebad) adı, “Ece” lakaplı bu Halil Bey'den, yani 1313'e kadar hayatta olan ve Karadeniz'in kuzeyinden gelen Halil'den kaynaklanıyordu. Ya da beklide “Ece” olarak anılan zat aslında, Balabancık ya da onun oğlu Halil'dir ve belki de bu yüzden bu bölge, Ecebad olarak anılmaya başlanmıştır. Bu bahsi uzatmak istemiyoruz, ancak Süleyman Paşa'nın, hakikaten de “Balabancık”ı “Ece” lakabıyla anmış olma ihtimali vardır. Bu konuyla ilgili ayrı bir makale yayımlayacağız.

ifadesiyle birlikte Karadeniz'in kuzeyinden gelen Alan ve Rus kavimlerini zikrediyor olmasından dolayı, Karmatîler'i de Karadeniz'in kuzeyi ile ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla İbn Bibi, Dobruca/Deşt-i Kıpçak bölgesinde İsmailî-Karmatî grupların, 12. yüzyıldan beri mevcut olduğuna dair önemli bir bilgi sunmaktadır. Tayyip Okiç'in, 1953 yılında yayınladığı makalesinde (ve ayrıca bu makaleye gönderme yapan Ahmet Yaşar Ocak da bir çalışmasında), Macaristan başta olmak üzere Balkanlar'ın belli yerlerinde 10. ve 11. yüzyılda, azınlıklar halinde, bir takım Müslüman toplulukların bulunduğunu, bazı Arap kaynaklarına dayanarak iddia etmektedir. Tayyip Okiç, Yakup al-Hamawi'nin eserinden yararlanarak, 1150'lerde, bazı İsmaili kolonilerinin (Başkırdlar), Macaristan'dan Romanya'ya kadar uzanan bölgede "80'e yakın şehirde yaşamakta olduklarını" söylemektedir. Hatta buradaki İsmaililer, Frenkçe (Macarca) konuşuyor ve onlar gibi giyiniyorlar, Macar ordusunda yer alıp İslam ordularına karşı (muhtemelen Haçlı orduları içinde özellikle Selçuklulara karşı) savaşıyorlardı. Tayyip Okiç, "İsmaili" kavramının, genel anlamda "Müslüman" tabiri yerine kullanıldığını da söylemektedir (1953: 263-271; Ocak, 2011: 105-107). Nitekim birçok Rum ya da Sırp kroniğinde de bu durum saptanmaktadır (Tülüce, 2011: 222, 223; Kosteneçki, 2008: 50-94), ancak İbn Bibi apaçık şekilde, İsmaili değil "Karmatî" olarak anmakta ve dolayısıyla, o dönem Karadeniz'in kuzeyinde, Karmatî/İsmaili gruplar olduğu düşüncesini doğrulamaktadır. Ayrıca İbn Bibi'nin aktarımındaki Frenk'in (Macar'ın) destekçilerinden birinin, "Karmatî" olarak anılan grup olduğu düşünüldüğünde, işte bu Frenk olarak anılan kişi ile birlikte, Macaristan-Romanya taraflarından İstanbul'a gelmiş olan bir grubun, Karmatî-İsmaili grup olduğunu iddia etmek için, haklı bir neden ortaya çıkmaktadır. Tayyip Okiç'in, Yakup al-Hamawi'den hareketle aktardığı bir başka bilgi, Saltıkname'deki "Seyyid Cemal" bahsini çağrıştırmaktadır. Yakup al-Hamawi, İsmaililer'in/Başkırdların, "Macarlar gibi giyinmelerinin" yanı sıra bir diğer özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir: "*Yalnız askerlik yapan Başkırdlar, Frenkler gibi sakallarını traş ederler.*" (1953: 269). Saltıkname'de Seyyid Cemal'le ilgili olarak; Sarı Saltık'ın o dönem *Frengistan'a casus göndermek istediği*, Seyyid Cemal'in *sakalını kestikten sonra* Sarı Saltık'tan, kendisini Frengistan'a casus olarak göndermesini arzuladığı, *Frenk diyarında sakal traşı olunduğu ve bu nedenle yani Frenklere benzemek için Seyyid Cemal'in, sakal traşı olduğu* söylenir. Ardından Sarı Saltık, Seyyid Cemal'e, Frenk diyarına gitmesi için izin verir. Hatta Seyyid Cemal, *Frenkler gibi giyinir*. Devamında Seyyid Cemal'in bir tekke kurduğu da söylenir.¹⁴ Seyyid Cemal'in müridleri kaş ve kirpiklerini kestiği için, Sarı Saltık tarafından, 14 Ancak tekkenin nerede kurulduğu, tarafımızca saptanamamıştır.

dinden sapmakla suçlanır. Müridleri namaz kılmadığı için (Aslında Seyyid Cemal'in de namaz kılmadığı da ima edilmektedir.) Sarı Saltık, namaz kılınmasını emreder.¹⁵ Daha sonrasında Sarı Saltık ile Seyyid Cemal, ahiret kardeşi (yol kardeşi-müşahip) olurlar (Saltık Gazi Destanı, 2007: 392-398). Saltıkname adlı menkıbevi eser, her ne kadar 16. yüzyılın sonlarında yazılmış, olabildiğince tahrip edilmiş ve asli ekseninden kaydırılmış bir eser olsa da, içinde barındırdığı böylesi bilgilerle, dikkat çekmeye devam etmektedir. Yani Sarı Saltık'ın asli hayat hikayesi ya da Sarı Saltık'ın yaşadığı coğrafya ile ilgili olarak, tarihsel gerçekliklerle örtüşen ya da örtüşüyor gibi gözükten, belli başlı olguları (yine belli başlı dezinformasyonlarla birlikte) barındırdığı gözden kaçmamaktadır. Biraz önce Saltıkname'den yaptığımız aktarımlardaki bahiste, Seyyid Cemal onomastiği üzerinden aktarılan anlatıdaki Seyyid Cemal'in, belki de, bizzat tarihsel kişilik olarak Sarı Saltık'ın ta kendisi olabileceği gibi Sarı Saltık'ın doğumundan da önceki bir dönemde yaşamış başka bir zata ait bir anı da olabileceği ihtimali, akıldan çıkartılmamalıdır.

Ayrıca Romanya-Ukrayna sınırında, yani bugünkü Babadağ yakınlarında ve Tulça kentine sadece 18 km uzaklıktaki kentin adının "İzmail" olması (İsmaili anlayışıyla ilişkilendirmek açısından) da anlamlı gelebilir (Google Earth: 2012), ancak 1530 yılı tahrirlerinde bile böyle bir yer adı saptanamamaktadır. Dolayısıyla İzmail adlı yerin, değil 14. yüzyılın ilk yarısında, 16. yüzyılda bile var olduğunu iddia etmek, hatalı bir yaklaşım olacaktır. Ancak İbn Bibi ve İbn Batuta'nın aktardığı bilgilerin ışığı altında, 13. yüzyıl başı ve hemen öncesinde, Dobruca/Deşt-i Kıpçak bölgesinde, Alevi meşrep Batınî bir anlayışın (geç dönem Karmati yani İsmaili anlayışın) olduğu gözlemlenmektedir.¹⁶ Tam bu noktada bir başka yer adı yani Akkirman, asıl dikkatleri çeken yer adıdır. Ebu'l-Fidâ'nın aktarımlarına göre (Ki kitabını 1316-1321 yılları arasında yazmıştır.) Akkirman, "Akça Kirman" olarak anılmaktadır.¹⁷ Yani bu yer adı hiç şüphe yok ki 13. yüzyılın sonlarından itibaren mevcut olan bir yer adı idi. Bu çerçevede İran'ın "Kirman" bölgesi akla gelmektedir. Kısacası, İran'ın "Kirman" bölgesinden, (muhtelemen Türkî) bazı Karmati-İsmaili grupların, Deşt-i Kıpçak bölgesine göçmüş olma ihtimallerini akla getirmektedir.

15 Saltıkname'deki bu dini vurgular, hiç şüphe yok ki Osmanlı tarafından dezenforme edilmiş Saltıkname'nin, dini argümanlarından sadece biridir.

16 Makalemizin amacı Karmatilik ve İsmailiye düşüncesini irdelemek değildir. 7 imamcı gelenek ve Karmati-İsmaili inancıyla ilgili olarak İsmaili inancının temel kitaplarından "Ummü'l Kitab" ile Daftary'nin meşhur çalışmasına bakılabilir (Kaygusuz, 2009; Daftary, 2005). Balkanlardaki Alevi-Bektaşî erenlerinin türbelerin çoğunun, 7 köşeli olması, Karmati-İsmaili etkisini çağrıştırmaktadır (bkz. Mikov, 2008).

17 Ebu'l-Fidâ'dan bu aktarımı, İslam Ansiklopesi'deki "Akkirman" maddesini yazan Besim Darkot'dur. (Darkot, 1993: 251)

İbnü's Serrac'ın Sarı Saltık'ı, bir Rufaî gibi tasvir etmesi ya da bu konuda ciddi imalarının yanı sıra, Sarı Saltık'ın müridi Behramşah'ın, "Haydari" mahlasına da sahip olması, mürşidi olan Sarı Saltık'ın da Haydari olabileceği ihtimalini ortaya koyar. Ancak Deşt-i Kıpçak ya da Dobruca bölgesine Haydarilik'in ulaşıp ulaşmadığı noktasına hiçbir bilgiye sahip değiliz. Bu durumu iki farklı şekilde yorumlayabiliriz. Birincisi; Sarı Saltık bir şekilde, Anadolu'ya gittiğinde¹⁸ Haydarilik anlayışıyla hemhal olmuş olabilir. İkincisi ise; Behramşah'ın kendisi, Sarı Saltık'tan ayrıldıktan sonra Anadolu'ya geldiğinde, Haydari olan bir başka mürşidden de el alarak bu nisbeyi kullanmaya başlamış olabilir. Eğer böyle ise Behramşah'ın Haydarilik'i ile, Sarı Saltık'ı ilişkilendirme gereği de ortadan kalkar. Eyüp Öztürk, "Müvelleh Derviş" (İlahi aşk ile deli divane olanlar) olgusu üzerinden ve İbnü's Serrac'ın Sarı Saltık betimlemelerinden hareketle, Sarı Saltık'ın da Haydari olabileceğini iddia etmektedir. Ancak müvelleh derviş olgusunun, herhangi bir tarikata özel olmadığını da belirtmekte ve bir tür "aşkın hal" olarak ele alınması gerektiğini de vurgulamaktadır (Öztürk, 2011). Bizce kesin olan yegane bulgu, Sarı Saltık'ın, Alevi meşrep Batınî İslami anlayıştan bir eren olduğudur. Bu noktada Karmati-İsmaili etkisinin, önemli bir yer tutmuş olabileceği söylenebilir.

E. SYTZİGAN VE SYRGIANNES

ONOMASTİKLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Saptamalarımıza göre Rum Kroniklerinde Sytzigan ya da Baba Syrgiannes olarak anılan kişi Baba Saltuk yani Sarı Saltık'tır. Ayrıca Rum Kroniklerinde Küçük Syrgiannes olarak anılan kişinin asıl adı da Küçük Saruca Bey'dir.

1347-1354 yılları arasında Bizans İmparatoru olan ve aynı zamanda meşhur bir Rum kronik yazarı olan Ioannes Kantakuzenos'un, 1320-1362 yılları arasındaki olayları anlattığı eserinde ve aynı yıllar içinde yaşamış bir diğer Rum kroniği yazarı olan Nikephoras Gregoras'ın kroniğinde (Afyoncu, 2007: 164, 165), Sytzigan ve Syrgiannes ya da Baba Syrgiannes olarak anılan bir tarihsel karakter ve onun oğlu ya da manevi oğlu olarak, aynı isimle/onomastikle (Syrgiannes olarak) anılan, Küçük Syrgiannes'ten bahsedilmektedir (Cantakuzenos, 1729, 11-75; Gregoras, 1829: 296-553):

---

18 "Eğer ki Anadolu'da bir süreliğine de olsa yaşadıysa" şeklinde bu cümlemizin anlaşılması yararlı olacaktır. Makalemiz bünyesi içinde görülecektir ki olasılıklar düzlemi içinde , böyle bir olay olduysa, bu olay ancak ve ancak 1241 ile 1263 yılları içinde gerçekleşmiş olmalıdır.

- A. M. 6791 *βολιμαῖον τουτονὶ Μιχαήλ, ὡς ἐκ συνθήματος ἤγαγον. καὶ πολὺς*
ad 6836 *τις ἐντιῦθεν ἐφέετο θόρυβος λογισμῶν καὶ ἀλλεπάλληλοι μελέται*
Imp. Andron. *κακίας ἐψιθυρίζοντο. τινὲς μὲν οὖν φόβῳ τῆς ἔξουσίας εἴξαντες*
Senioria. *ᾤμνον· οἱ δὲ πλείους ἐς τοῦμφανὲς τὸν τοιοῦτον ἀπέιπαντο*
P. 182 *ᾠρον· οἷς ἀνάγκη τινὰ τυραννικὴν ἐπάγειν οὐκ ἔγνωκε δεῖν ὁ δὲ*
βασιλεὺς ἐν τοσοῦτῳ θορύβῳ πραγμάτων. ἔβλεπε γὰρ ἤδη καὶ
τὸν βασιλεῦσα τὸν ἔγγονον σχεδιάζοντα τῆς φυγῆς τὴν μελίτην διὰ
V. 148 *τὴν ἀοριστίαν τοῦ ζητηθέντος παρὰ τῶν ἐπηκόων ὄρου. διὰ*
Βείρημένων ὄρων. ἐσκέπτετο δὲ ἤδη, πῶς ἂν πρὸς τὴν φυγὴν 10
ἐμποδῶν τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως γένοιτο. ἐδεῖκε γὰρ μὴ ἀπελ-
θῶν καὶ βοήθειαν ναυτικὴν παρὰ Λατίνων λαβῶν τὰ τε Ῥωμαίων
συνγκλήση πράγματα καὶ ἅμα τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τυραννικῶς
πῶς ἐφέλῃται. ὅθεν λαθραῖον ἐπέστησε φύλακα τοῦτον τὸν Συρ-
γιάννην ἄρι τῆς εἰρκτῆς ἐξίοντα. ἦν γὰρ αὐτὸς πρὸ βραχέος ἐν 15
εἰρκτῇ δεινότητι δι' αἰτίας, ἃς ἀνωθέν ποθεν ἀρξάμενους δίκαιον
ἀφηγῆσασθαι, ἵνα δὴ καὶ οἷς τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα οὐκ ἔγνωσται
γνώριμα κατασταλή.
- C δ'. *Τούτῳ μήτηρ μὲν ἦν μία τῶν κατὰ γένος τοῖς βασιλεῦσι*
προσηκουσῶν εὐπρεπῆς καὶ κοσμίη· πατὴρ δὲ τῶν ἐκ Κομάνων 20
ἐπίσημος, οἱ παρὰ τῶν ὑπερβορείων Σκυθῶν πρὸ χρόνων συγγῶν,
ὡς εἰρήκαμεν, Ἰωάννη τῷ βασιλεῖ προσεβόησαν. οὗτος δὲξέτητι
ἐπίσεως, πρὶν τὴν τῶν παίδων παραδρομῆν ἡλικίαν, ἐν τοῖς

14. τοῦτον Petav. 18. γνώριμα A. 22. εἰρήκαμεν A.

suppositum illum Michaëlem suspicionem converterit. Inde tumultuosa
omnium consilia, et malorum creberrimae machinationes, quae tacitis vo-
cibus differebantur. Ergo alii Malestatis metu ad iusurandum adacti: ple-
rique palam detrectare ausi: quos in tanta rerum perturbatione violenter
cogendus Imperator non censuit. Iam enim Imperatorem nepotem suum
videbat ob infinitum illud iusurandum a subditis exactum de fuga cogitare.
Ob eas res tantisper quievit, et ab exigendo iureiurando destitit. Deinceps
secum agitare coepit, quemadmodum Imperatorem nepotem suum fuga pro-
hiberet: veritus, ne si ad Latinos confugeret, navalibus eorum copiis adiu-
tus rem Romanam turbaret, atque Imperium sibi per tyrannidem usurparet.
Proinde occultum ei custodem apposuit Syrgiannem nuper e carcere produ-
ctum. Hic enim paulo ante arctissima in custodia certis de causis habitus
fuerat, quas paulo altius repetito principio par est hoc loco reddere, ut
qui historiam eius viri nesciunt a nobis cum accipiant.

4. Huic mater erat cum Imperatoribus sanguine coniuncta; pari spe-
cie corporis ac modestia. Pater illustri loco oriundus e Comanis, illis scilicet,
qui ante multos annos ex Hyperboreis Scythiis, uti supra memoravi-
mus, ad Ioannem Imperatorem sese transtulerant. Syrgiannes purro ante
quam pueritiam excederet, summa ingenii celeritate praeditus, magnum sibi

Gregoras Kroniği'nde Syrgiannes İsiminin Yer Aldığı İlk Bahis¹⁹

Kantakuzenos Kroniği'nde Sytzigan ve Syrgiannes İsimlerinin Yer Aldığı İlk Bahis²⁰

Kantakuzenos Kroniği'nden nakille Vasary, şu bilgileri aktarmaktadır: “Kuman
önderlerinden en soylusu, vaftiz edilen ve vaftiz babası tarafından Syrgiannes olarak

19 Gregoras, 1829: 296

20 (Cantacuzenus, 1729: 11)

adlandırılan Sytzigan adlı birisiydi. Oğlunun adı da Syrgiannes idi.” Syrgiannes’in lakabı “Baba” (Yun: πατέρας/pateras) idi ve “Baba Syrgiannes” olarak da anılıyordu. Yani Sytzigan/Syrgiannes, vaftiz edilmiş bir Hristiyan olan ve soylu bir Kuman önderlerinden biri gibi anlatılmaktadır.²¹ Vasary, 1241-1242 yılı civarı Bizans’ın hizmetine giren Syrgiannes’in (diğer adıyla Sytzigan), Albercius’un vekayinamesinde geçen, Kuman prensi “Saronius” olabileceği kanaatini ortaya koymaktadır. Ayrıca Vasary, “Baba” lakabının “Ata, vaftiz babası” gibi bir anlama gelebileceğini düşünmektedir. Ancak Vasary, bu yorumları yaparken, Rum kültür ve din ortamını baz alarak ve Syrgiannes’in, mutlaka bir “Hristiyan”laşmış Kuman beyi olduğu varsayımıyla yapmaktadır. Oysa ki bu ifade, doğrudan, Türklerde “mürşid” anlamında kullanılan “Baba” sözcüğü de olabilir. Daha doğrusu Syrgiannes ile ilgili bilgi veren Kantakuzenos, bu ifadeyi kullanırken, Rumca “πατέρας” (pateras) olarak zikretmiştir. Bunun yanı sıra Vasary, Moravcsik’ten nakille Sytzigan isminin, “sıçan” anlamına gelebileceğini ve “Sıçğan” şeklinde de okunabileceğini iddia etmektedir. Vasary, “Syrgiannes” kelimesinin, Rumca “Sir Yanni” olarak okunabileceğini düşünmektedir.²² “Küçük Syrgiannes” ise 1290 civarında doğmuştu. Küçük Syrgiannes’in annesi, Bizans İmparatoru VIII. Mihail’in yeğenlerinden birisi idi. 1290 yılından önceki bir tarihte, Paleologos ailesinden olan bu kadınla evlenen “Baba Syrgiannes”, “megas domestikos” unvanını almıştı (Vasary, 2008: 79, 126, 130-132).

1256 yılı civarı VIII. Mihail, İznik Laskaris (Bizans) Devleti taht kavgaları sırasında kendi destekçileri ile birlikte II. İzzeddin Keykavus’un yanına kaçmış ve hatta Keykavus’un Moğollara karşı savaşında, birlikte çarpışmıştı. Daha sonra Konya’dan ayrılan VIII. Mihail, Balkanlara geçer ve ardından Sart’a (Manisa-Salihli) gelir. II. İzzeddin Keykavus’un başarısızlığı ve Anadolu Selçuklu taht kavgasından dolayı II. İzzeddin Keykavus, Anadolu’dan kaçmak durumunda kalır ve o sırada Sart’ta (Salihli) olan VIII. Mihail’e sığınır. Devamında Anadolu’ya dönen II. İzzeddin Keykavus, yeniden Anadolu’nun bir kısmının yönetimini ele geçirir. 1259 yılında VIII. Mihail, İznik Laskaris Devleti’nin başına geçer. II. İzzeddin Keykavus, taht kavgaları esnasında

21 Bu durum aslında, Sarı Saltık’la ilgili menkıbelerdeki Hristiyanlarla olan iştigali ve aynı zamanda, günümüzde halen süren bir gelenek olarak Sarı Saltık’ın, hem Müslüman hem de Hristiyanlar tarafından takdis edilen bir eren olması durumuyla ilişkilendirilebilecek bir bilgidir diye düşünüyoruz.

22 Ancak bu noktada Vasary, apaçık bir yöntem hatasına düşmüştür. Nitekim Gregoras ve Kantakuzenos’tan nakille açık şekilde, bahse konu tarihsel karakterin, bir Kuman olduğunu söylemesine rağmen ve tarihte, ne ilgili dönemden önce ne de sonrasında böylesi onomastiklere, Rum kökenli kimselerde rastlanılmamasına rağmen, “Syrgiannes” olarak transkript edilen bu sözcüğü, bir “Rum ismiymiş gibi” okumaya çalışmıştır. Oysa ki Kuman kökenli olmasından dolayı bu ismin, ilk etapta, bir Türkçe isim olduğu öngörüsüyle araştırma yapması gerekirdi.

yeninden başarısızlığa uğradıktan sonra 1261/1262 yılında, İstanbul'a kaçar. Nitekim 1261 yılında VIII. Mihail, İstanbul'u, Latinlerin elinden geri almıştır. Kısacası VIII. Mihail ile II. İzzeddin Keykavus arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim II. İzzeddin Keykavus'un annesi, Bizans hükümdar ailesinden bir Hristiyan'dır ve muhtemelen, Mihail ile uzak-yakın bir akrabalığı bulunmaktadır. II. İzzeddin Keykavus, 1263/1264 yılına kadar İstanbul'da kalacaktır. Ancak daha sonrasında – VIII. Mihail'e karşı İstanbul'da bir komploya karıştığı iddiasıyla- VIII. Mihail ile arası açılacak ve Enez (Edirne deniz kıyısı) Kalesi'ne hapsedilecektir. Bu süreçle ilgili olarak Pachymeres, şu cümleleri zikreder: “[Keykavus] *Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve ünlü bir kişi olan akrabasından.... yardım talep etmişti.... Bu adam İstanbul'a gelecek* [II. İzzeddin Keykavus'un] *imparatora* [VIII. Mihail'e] *saldırmasında destek olacaktı ki* [nitekim] *İzzeddin ile ortak olmayı* [birlik olmayı] *kabul etti. Eğer yanında Tatarlar* [Altın Ordu devletinde yani Deşt-i Kıpçak'ta yaşayan Moğollar ve hatta Moğollar'dan ziyade, Altın Ordu devleti yönetimindeki Kuman-Kıpçaklar], *Bulgarlar ve Konstantin* [Tam adı Konstantin Tikh olan, Bulgar kralı Konstantin.] *ile gelirse bu amacı gerçekleştirmek, çok daha kolay olacaktı*”. Pachymeres, devam eden cümlelerinde, Karadeniz'in kuzeyinden akrabasının, Enez'deki tutsaklığındaki grup içinde olduğunu söylemesi de, Bulgar karlı Konstantin'in önderliğinde Bulgarlar'ın ve Altın Ordulu yani Tatar kuvvetlerinin geldiğini ifade etmektedir. Karadeniz'in kuzeyinden akrabası olarak Sarı Saltık kastediliyorsa, Sarı Saltık'ın, II. İzzeddin Keykavus'tan önce Dobruca/Deşt-i Kıpçak'ta olduğu sonucu çıkar. Bir başka bakış açısıyla Sarı Saltık'ın aslında, Deşt-i Kıpçak bölgesinde doğmuş ve büyümüş birisi olarak onu, “Karadeniz'in kuzeyinden olan” bir kişi olarak anmış da olabilir. Eğer böyleyse, Sarı Saltık'ın o vakit, başka bir coğrafyada olduğu düşünülebilir.²³

VIII. Mihail'e karşı bir komplo hazırladığı anlaşılan II. İzzeddin Keykavus ve ailesi, hemen sonrasında, Meriç nehrinin döküldüğü yerde, Enez Kalesi'ne hapsedilir. Kaynaklarda Tatar ve Bulgar askerlerinin bu kaleyi kuşattığı ve Tatarların,²⁴ Keykavus'u ve iki oğlunu (Mesud ve Kayumers) kurtardığı anlatılmaktadır. Bu ²³ Eğer böyle ise II. İzzeddin Keykavus'un Enez Kalesi'nde kurtarılması olayı, 1264 yılı içinde gerçekleşmiş olmalıdır. Bu yorumu, ileride sunacağımız ve Mora Kroniği'ne bağlı olarak ortaya koyduğumuz bulgulara bağlı olarak yapıyoruz. Nitekim Mora Kroniği'ndeki bilgiler ve ortaya koyduğumuz çıkarımlara bağlı olarak Sarı Saltık, 1263 yılı ile en azından 1264 yılının başları arasında Mora'da olmalıdır. Nitekim diğer kroniklerden hareketle de bu tarihin, 1263/1264 yılı içinde gerçekleşmiş olduğu bilgisi, birzadan verilecektir. ²⁴ Aslında bu dönemdeki Tatar olgusu üzerinde daha detaylı araştırma yapmak gerekmektedir. Altınorda Devleti'ne bağlı bir topluluk bile olsalar, bu dönemde Tatar olarak kaynaklarda belli olaylarda geçen tabir ile aslında yine bazı Kuman-Kıpçak unsurlarının kastedilme olasılığı vardır (Özgül, 2010: 1999). Ayrıca bkz. Vasary, 2008.

olay 1263/1264 yılında gerçekleşmiştir. Ancak Keykavus'un ailesi (annesi ve diğer iki oğlu) Bizans'a teslim edilir (Akropolites, 2008: 131-139, 168; Nikol, 1999: 34; Pachymeres, 2009: 31-50; Öztürk, 2011: 225; Vasary, 2008: 84-88; Özgül, 2010: 199, 200).

Küçük Syrgiannes, kendi dönemindeki iki Bizans kralı III. Andronikos ve İoannes Kantakuzenos'un²⁵ dostuydu. Kendisine "*pinkernes*" yani "fincan" lakabı²⁶ verilmişti. Küçük Syrgiannes, hırslı ve maceracı bir kişiliğe sahipti. 1315'te Makedonya valisi olarak bir ayaklanmaya katıldı, ardından İstanbul'da hapse atıldı. 1320 yılında affedildi ve aynı yıl Trakya valisi olarak atandı. Trakya valisiyken, dostu genç Bizans şehzadesi III. Andronikos adına, o dönem iktidardaki II. Andronikos'a karşı (III. Andronikos'un dedesi) komploya katıldı. Bu komplonun içinde iki kişi daha vardı. Biri, Küçük Syrgiannes'in yakın dostlarından, daha sonraki dönemin Bizans kralı olacak olan, malum bilgileri edindiğimiz meşhur Rum kronik yazarı olup ve devam eden dönemde kendi kızını Orhan Bey'le evlendirecek olan, İoannes Kantakuzenos'tur. Diğeri ise Prosdodor Theodoros Sinadenos'tur. Haziran 1321'de Küçükçekmece yakınlarında varılan antlaşmaya göre, imparatorluk, dede ile torun arasında bölünecekti. İmparator, Trakya'daki torununu denetliyordu. Birkaç ay sonra Küçük Syrgiannes, eşinin, eski dostu III. Andronikos tarafından tacizine uğradığı iddiasıyla, III. Andronikos'un dedesi II. Andronikos'un tarafına geçti. Zaten Küçük Syrgiannes'in annesi, II. Andronikos'un kardeşinin çocuğu idi. Yani Küçük Syrgiannes'in annesi ile, II. Andronikos yakın akraba idi. Daha sonraki yıllarda Küçük Syrgiannes, sıkça taraf değiştirdi ve sonrasında hapse girdi. Bir ara Selanik'e gönderildi. 23 Ağustos 1334 tarihinde imparatorun adamlarından, Sfrantes Palaiologos tarafından öldürüldü (Vasary, 2008: 126, 131, 132; Nicol, 1999: 166-189).

Syrgiannes kelimesinin/isminin Türkçe'deki "sarı, sarıcı, sarıca" gibi bir kelimeyi çağrıştırdığını düşünmek ve ayrıca bu kişi/isim ile Sarı Saltık kültü arasında bir bağ olup olmadığını sorgulamak çok mu garip olur? Vasary, ayrıntı bir bilgi olarak "Baba" ifadesiyle kastedilenin "vaftiz babası" olabileceğini söylüyor (2008: 79, 126, 130-132). Yine "Sarı Saltık" ile ilgili sorumuzla beraber, "Baba" ifadesini (eğer hakikaten 25 Meşhur Rum Kronik yazarı olan Kantakuzenos'tur. Yani Kantakuzenos, Küçük Syrgiannes'i doğrudan tanıyan ve dolayısıyla onun babası, annesi, kökeni hakkında doğrudan bilgi sahibi olan bir kişidir. İşte bu nedenle kroniğinde, Baba Syrgiannes ve ailesiyle ilgili kayda değer bilgilere ulaşabiliyoruz. Makalemizin ana konusuyla ilgili olmasa da, şu bilgiyi de vermek isteriz: Kantakuzenos, aynı zamanda, Orhan Bey ile kızını evlendirecek olan daha sonraki dönemin Bizans kralı olacak olan kişidir. Hatta Orhan Bey'in "Halil" adlı oğlu, Kantakuzenos'un kızından doğmuştur.
26 Ya da şimdiye kadar anlamını belirleyemediğimiz özel bir unvan ya da rütbe.

fiziksel babası değilse) “lala”, “mürebbi” ya da “mürşid” olarak algılayabilir miyiz?²⁷ Kuman kelimesinin yine “sarı”, “sarışın” ya da “solgun” gibi bir anlama geldiğini belirtmek (Gedikli, 2004: 149-180) de ayrı bir not olabilir.

Aslında tüm bu karışık duruma, İbn Batuta’nın aktardığı bazı bilgiler açıklık getirmektedir. En azından “Küçük Syrgiannes” olarak anılan tarihsel karakterin kimliğini ortaya koymaktadır. İbn Batuta, Deşt-i Kıpçak’taki seyahatinde, Altınordu hükümdarı Özbek Han’ın konuğu olur. Özbek Han’ın eşlerinden biri olan ve o zamanın Bizans hükümdarının kızı Beyelun Hatun, hamiledir. Hem babasını görmek, hem de doğumunu İstanbul’da gerçekleştirmek üzere Özbek Han’dan izin alır ve İstanbul’a gitmek istediği söyler. Özbek Han’ın izniyle İstanbul’a doğru yola çıkan Beyelun Hatun’a, İbn Batuta da eşlik eder. Bu yolculuk sırasında Beyelun Hatun’a “**Saruca Rumi**” adlı biri, Beyelun Hatun’un yardımcısı olarak ona ve İbn Batuta’ya, İstanbul’a kadar mihmandarlık yapar. Deşt-i Kıpçak’tan İstanbul’a doğru yolculuklarında “Baba Saltuk”²⁸ kasabasına, 1334 yılı Temmuz ayı başlarında uğrarlar. İbn Batuta, Baba Saltuk için “*Keramet sahibi biriymiş.*” diyerek o vakitler artık hayatta olmayan Baba Saltuk [Sarı Saltık] hakkında bilgi verir ve “*Lakin hakkında söylenenler, dinin temel prensipleriyle bağdaşmamaktadır.*” diyerek Sarı Saltık’ın yaydığı dini-tasavvufi anlayışı eleştirir.²⁹ Burada aslında İbn Batuta büyük ihtimalle Baba Saltuk’un, Sünni İslam dışı yani kendince “Şii-Rafizi” olarak nitelendirilebilecek bir öğretiyi yaydığını ima etmektedir. Nitekim gezdiği bölgelerdeki halkların dini

27 Aslında bu soruyu ilk defa, “Dimetoka, Kızıl Deli Sultan ve Balabanlılarla” ilgili makalemizde dile getirmiştik (Özgül, 2010: 201). Şu anda ortaya koyduğumuz makalemizde, Sarı Saltık’ın tarihsel kimliğini saptamaya gayret ettiğimizden, şimdiye kadar yayınlanmış birçok çalışmada sıklıkla zikredilen ve temel eser olarak anılan, ancak 16. ve 17. yüzyılda yazılmış Saltıkname, Hâce Bektaş Veli Velayetnamesi gibi menkıbevi eserler ve Evliya Çelebi eksenli bilgi ve iddialara, burada yeniden ve sıklıkla değinmek ve yinlemek istemiyoruz. Örneğin; Evliya Çelebi’nin, Sarı Saltık’ın diğer adının Muhammed el-Buhari olduğu iddiasının yanlış olduğu, İbnü’s Serrac’tan hareketle görülecektir. Ayrıca Sarı Saltık’ın Sveti Nikola adıyla da bilindiğini söylemesinin ya da Saltıkname de, “Şerif Hızır” ve diğer birçok lakapla anıldığının söylenmesi, şimdiye kadarki çalışmalarda hiçbir açılım yaratmadığı gibi bilgi kirliliği yaratmakta ve kafaları karıştırmaktadır. Nitekim bu eserler, Sarı Saltık’ın yaşadığı dönemden en az 300 sene sonra yazılmış eserlerdir. Bu cümlelerimizle, adı geçen eserlerde, tarihsel Sarı Saltık’la ilişkilendirilebilecek hiçbir kıymetli bilginin olmadığını söylemek istemiyoruz. Bunun yanı sıra malum paradigmaları tekrar etmenin yararsız olduğunun ve tarih araştırmalarında bir açılım ya da ilerleme kaydedilemediğinin, artık araştırmacılar tarafından anlaşılması gerektiğini düşünüyoruz.

28 Görüldüğü üzere, Sarı Saltık, “Baba Saltık” olarak da anılmaktadır. Bu durum “Baba Syrgiannes” ile ilgili iddiamızı güçlendiren bir veridir. Zaten “Baba” tabirinin, “mürşid” anlamında bir lakap ya da niteleme olduğu, apaçık ortadadır.

29 İşte bu bilgi bile başlı başına, Sarı Saltık’ın, gayri Sünni bir eren olduğunu ortaya koymakta, ayrıca makale bünyesi içinde iddia ettiğimiz gibi, yani Saltıkname ve benzeri birçok menkıbevi eserin, Osmanlı tarafından dezinforme edilip, bu tür erenlerin maksatlı olarak Ehl-i Sünnet düşüncesinden gösterilmeye çalışıldığı tezimizi doğrulamaktadır.

itikatları noktasında değerlendirmeler yapmakta, kendini Sünni-Maliki mezhebinden olduğunu söylemekte ve özellikle Şii-Rafizi'lere olan tepkisini ifade etmektedir (İbn Batuta, 2000: 428, 443, 444, 463, 478-515). Ayrıca Sarı Saltuk'un ardılı olduğu düşünülen ve Şii akidelere sahip Müslüman bir topluluk olma ihtimalinden söz edilen Halil'in ve beraberindekilerin yerleştiği Karesi bölgesindeki seyahati sırasında, İbn Batuta, Balıkesir'de henüz tamamlanmış bir camii olmadığını söylemekte ve Karesi beyi Demir Han'ı eleştirirken, tüm Karesi halkının dini itikadının da Demir Han'ın ki gibi olduğunu belirterek, o yöre halkının dini itikadının da çok da tasvip edilemeyecek bir yapıda olduğunu ima etmektedir. Beyelun Hatun'un, yanındaki birkaç Türk'le beraber yolculukları sırasında namaz kıldığını ifade etmekte, ancak İstanbul'a geldikten hemen sonra, tekrar Hristiyan adetlerine bağlı bir kişi gibi davrandığını eklemektedir. Bundan sonraki cümleleri asıl vurgulamak istediğimiz bilgileri içermektedir. İbn Batuta'nın İstanbul'dan geriye Deşt-Kıpçak'a doğru yolculuğu için Beyelun Hatun, İbn Batuta'nın yanına "*Küçük Saruca Bey kumandasında beşyüz atlı*" verir ve "Saruca Bey'i", İbn Batuta'yı yolculuğu sırasında koruması için sıkı sıkı tembihler. 1334 yılı Eylül ayı civarında geri dönüş yolculuğu başlar. Küçük Saruca Bey, İbn Batuta'ya, "Baba Saltuk kasabasına kadar" eşlik eder. Ardından Küçük Saruca Bey, "*Kendi memleketi olan İstanbul'a geri döner.*" (İbn Batuta, 2000: 428, 443, 444, 463, 478-515).

Buraya kadar aktarılan bilgilerden hareketle, Rum Kronikleri'ndeki ve Vasary'n aktarımlarındaki Kuman-Kıpçak kökenli olup, Bizans'a hizmet eden ve hiç şüphesiz en azından kendini Hristiyan olarak Bizans'a tanıtmış ya da belki de hakikaten artık o dönem Hristiyan dininden olan (ya da takiiye yapan) ve "Küçük Syrgiannes" olarak anılan kişinin aslında, "Küçük Saruca Bey/Saruca Rumi" adlı Kuman-Kıpçak kökenli bir bey olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Bu çıkarımdaki yegane anakronizm, 23 Ağustos 1334 tarihinde Küçük Syrgiannes'in öldürüldüğü bilgisidir ki nitekim İbn Batuta'ya göre Küçük Saruca Bey olarak adlandırdığı kişi, İbn Batuta'ya, Baba Saltuk kasabasına kadar olan seyahatinde eşlik ettiğine göre (İbn Batuta, 2000: 428, 443, 444, 463, 478-515), 1334 yılı Eylül ayı içinde hayatta olan biridir. Ancak İbn Batuta'nın Türkçe neşrini yapan Sait Aykut, muhtelif bahislerde İbn Batuta'nın, tarihleri yanlış anımsadığı bilgisi aktarmaktadır. Ayrıca bu denli erken dönem kayıtlarda, birkaç haftalık tarihsel kaymanın, kabul edilebilir bir fark olacağı ortadadır. Hem etimolojik çıkarım, hem coğrafya analizi hem de tarihsel olguların kronolojik takibiyle hakikaten de, Rum

---

30 İleriki sayfalarda "Rumi" nisbesiyle ilgili yorumumuzu aktaracağız.

Kroniklerinde Küçük Syrgiannes olarak adlandırılan tarihsel karakterin gerçek adının, *Küçük Saruca* olduğu, yani “Syrgiannes” onomastiğinin aslında, “Saruca” [Sarica] olarak okunması ve transkript edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Aslında bu çıkarımın öneminden daha çok, Küçük Saruca’nın (Küçük Syrgiannes) babası ya da vaftiz babası olarak kayıtlarda adı geçen “seçkin bir Kuman aşireti reisinin oğlu olup asıl adı Sytzigan olarak bilinen, ancak yine Syrgiannes ya da Baba Syrgiannes olarak da anılan kişi”nin varlığıdır. **Sytzigan (Baba Syrgiannes)** ve ailesinin, 1241’lı yıllarda Bizans’a göçtüğünü, Bizans sınırları içinde çeşitli yerlere yerleştirildiğini ve (**Küçük**) **Syrgiannes**’in ise 1290 yılı civarında doğduğunu yeniden anımsamak gerekir. Ayrıca, Trakya ve çevresinde yaşamakta olan 10.000’lerce Kuman/Kıpçak topluluğunun, Bizans’ın hizmetine alındığı ve bunlardan bir bölümünün, (bir kısmı Hristiyanlaştırılarak), 1241/1242 yılında, Anadolu’da Frigya Bölgesi’yle Menderes Vadisi’ne (Büyük Menderes’le küçük Menderes Nehri arasında yani Kütahya’nın güneyi ile Uşak, Aydın civarına) Selçuklu’nun ilerleyişini önlemek amacıyla yerleştirildiği bilinmektedir (Akropolites, 2008: 71; Vasary, 2008: 78, 79; Ayönü, 2009: 9-14; Özgül, 2010: 199, 208). Bu değerlendirmede bir beis yoksa Sarı Saltık’ın ailesinin, 1241 yılı civarı Trakya’dan Ege Bölgesi’nin iç kısımlarında bir yere belki de Akşehir’e yakın bir yere göç ettiği ya da yerleştirildiği düşünülebilir. Bu nedenle, Akşehir’li Seyyid Mahmud Hayrani ile irtibata geçerek onun müridi olma imkanını yakalamış olabilir. Bu böyle bile olsa, bu tarih, miladi 1269’dan önce gerçekleşmiş olmalıdır, nitekim Seyyid Mahmud Hayrani, 1269 yılında vefat etmiştir. Bunun yanı sıra Yazıcızade Ali’nin iddiasına göre Sarı Saltık’ın (1263/1264 yılında), Dobruca tarafına geçmiş olması gerekir. Ancak bütün bu analizleri çok daha mantıklı zemine taşıyan bir bilgiye sahibiz. İbnü’s Serrac, Sarı Saltık’ın vefat ettiği sırada 70 yaşlarında (Hicri yıl üzerinden verilen bir rakam olduğundan bunu 67-68 yaşlarında gibi düşünmek gerekir.) olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Sarı Saltık’ın yaklaşık 1230 yılı civarı doğmuş olması gerekir (Öztürk, 2011, 225). Yani Sarı Saltık’ın aslında, Dobruca/Deşt-i Kıpçak ya da Trakya’da doğup, 1241 yılında ailesiyle birlikte Anadolu’ya göçmüş olma ihtimali gündeme gelir ki bu esnada, 10-11 yaşlarında olmalıdır. Seyyid Mahmud Hayrani’den irşad olup Anadolu’dan ayrıldığında da, 33-34 yaşlarında olmalıdır. Ancak makalemizin başlarında ifade ettiğimiz gibi, Sarı Saltık’ı, Anadolu ile ilişkilendirebilecek hiçbir nesnel bulguya sahip değiliz. Dolayısıyla biraz önceki çıkarımlarımız, malum paradigmaların doğruluğunu incelemeye yöneliktir. Aslına bakılacak olursa Sarı Saltık kültü, pekala, Sarı Saltık’ın vefatı sonrası,

Dobruca'dan Anadolu'ya göç eden kitlelerce getirilmiş olabilir. Ya da Sarı Saltık'ın "Barak Baba" ve diğer halifelerinin Anadolu'daki faaliyetlerinden sonra Sarı Saltık kültürü, Anadolu'ya yerleşmeye başlamış olabilir. Eğer böyle ise Sarı Saltık'ın, Seyyid Mahmud Hayrani ile ilişkilendirilmesi gayreti de, bir anlamda, gereksiz hale gelir. Çünkü Rum kroniklerinde ifade edilen Kumanların/Kıpçakların ve Baba Saruca'nın ailesinin, "Bizans topraklarında bir yere yerleştirilme" bahsi ile kastedilen şey, Dobruca/Deşt-i Kıpçak'taki Kuman/Kıpçak ailelerinin, Trakya'ya yerleştirilmesi de olabilir.

Sytzigan ve Syrgiannes onomastiklerinin, Grek/Rum isimleri olmadığı, "olmayana ergi" yöntemiyle de ispat olunabilir. Şimdiye kadar okuduğumuz hiçbir Rum kroniğinde ya da Rum-Yunan kültürü ya da tarihi ile ilgili eserde, bu isimlere ya da benzerlerine tesadüf etmedik. Bizzat bu isimleri kroniğinde zikreden, zamanın Bizans kralı olan Kantakuzenos'tur. Nasıl olur da "aslı Rumca" bir kelimeyi/ismi yanlış yazabilir? Bu imkan dahilinde değildir. Zaten bu isimlere benzer hiçbir isme, başka hiçbir dönemde yani ne öncesinde ne de sonrasında rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla Sytzigan ya da Syrgiannes isimleri, Rum/Grek isimleri ya da lakapları değildir. Bunun yanı sıra Küçük Syrgiannes'in en az 1300'lerden beri tanıyan yani Küçük Syrgiannes'le bir şekilde, en az 30 sene irtibatlı olan bir hükümdarın (ki aynı zamanda bir kronik yazarıdır), Rumca isme sahip bir kişinin adını, bozuk bir Rumca ile ifade ettiği düşünülemez. Nitekim Kantakuzenos, Küçük Syrgiannes'i yakından tanıdığından dolayı Küçük Syrgiannes'in kendisi, ailesi ve kökeni hakkında detaylı bilgiler sunabilmektedir. Rum kroniklerinde Türkçe onomastiklerin, oldukça farklı şekilde yer aldığını bildiğimize göre, "Sytzigan" ve "Syrgiannes" sözcüklerinin aslında Türkçe olarak okunması ve transkript edilmesi gerekliliği ortaya çıkar.³¹

Biraz önce Küçük Saruca Bey'in aslında Küçük Syrgiannes olduğunun yani, "Syrgiannes" onomastiğinin aslında, "Saruca" şeklinde okunması gerektiğinin ortaya konmasıyla ve Baba Syrgiannes'in, Baba Saruca yani Sarı Saltık olduğunun ortaya konmasıyla, bir başka yorum daha yapılabilir. Sarı Saltık'ın "Saltuk et-Türki", "Şeyh Saltuk", "Baba Saltık" olarak, en eski iki kaynak eserde yer almasından hareketle, Rum kroniklerindeki "Sytzigan" onomastiğinin, oldukça bozuk bir şekilde "Satık/

---

31 Benzeri sorunlar Osmanlı kroniklerindeki yabancı kişi ve yer adları için de geçerlidir. Yine aynı sorunlar, örneğin, Arap kronik yazarlarının ya da seyyahlarının kitaplarındaki Türkçe, Rumca ya da diğer dillerden kişi ve yer adlarını zikretmelerinde de görülmektedir. Kısacası özel adların ifadesinde, farklı dil konuşan ve yazarların ortaya çıkardıkları yazım ya da ifade biçimleri, tarih araştırmalarında karşımıza, "çeviri ve transkripsiyon" sorunu olarak çıkmaktadır.

Satuk/Saltık/Saltuk” sözcüğünün, Rum dilindeki ifadesi olduğu düşünülebilir. Daha doğrusu “Sytzigan” kelimesinin, “Saltık” şeklinde okunması gerektiğini düşünüyoruz. Burada belki de, “Sy” > Sa/Sal gibi bir heceyi betimlerken “tzig” > “tıg/tık” gibi okumak gerekmektedir. Ayrıca “an” ifadesinin de bir tür ek olarak, bu onomastikte yer aldığı düşünülebilir. Dolayısıyla Satık+an/Saltık+an ? gibi (ya da Satıkhan/Saltıkhan ?, yani tarihte malum isimlerinden biri olan Satık Buğra Han gibi) bir onomastikle karşı karşıya olduğumuzu düşünebiliriz. Nitekim Hilmi Ziya Ülken’in bahsettiği, Hicri 853 (Miladi 1449/1450) tarihinde yazıldığı iddia edilen Barak Baba Risalesi’nde (Şerh-i Kelimat-ı Şeyh Barak) şöyle bir ifade yer almaktadır: “Heyhat ! Heyhat ! *Satuk* Ata, Misikin Barak”. Buradaki “Satuk Ata”, Sarı Saltık olarak düşünülmektedir.³² Belki de Selçik+an/Salcık+an ? (ya da Selçikhan/Salcıkhan ?) şeklinde de okunabilir. Eğer böyle ise Hacım Sultan Velayetnamesi’nde Kütahya-Şeyhlü yakınlarında “Sarı Selçuk” [Sarı Selçik ?] Asitanesi [Tekkesi ?]³³ belki de bu durumla ilintilidir. Nitekim eğer Sytzigan “Selçik” şeklinde okunabilirse ve Syrgiannes’da “Saruca” ise, bu zatın adı, “Saruca lakaplı Selçik” olur. Bu bulguyu güçlendirebilecek diğer veriler, 1530 yılı muhasebe defterinde kayıtlıdır. Banaz sınırları içinde “Saltuk” adlı köy, Şeyhlü’de Kılcan Köyü”ne bağlı “Sarı Seydi” adlı mezra, Şeyhlü’ye bağlı “Saruca Alan” adlı mezra, Şeyhlü’ye bağlı “Sarular” ve “Saru Şah” adlı köyler, Altıntaş’a bağlı Yalnız Saray Köyü’nde “Selçuk” adlı çiftlik, Kütahya’ya bağlı “Selçik” adlı çiftlik, Arslan Apa’ya bağlı Güğüm Köyü’nde “Seyyid Selçuk” adlı çiftlik, Kütahya’ya bağlı Avcı Köyü’nde “Şeyh Saltuk” zaviyesi bulunmaktadır. Bunun dışında Afyon Sandıklı’da “Selçuk/Selçik” adlı köy ile hemen 3 km doğusunda “Bektaş” adlı köyün varlığı da dikkat çekicidir. Şeyhlü’den Seyyid Gazi’ye doğru en kısa yollardan biri, Şeyhlü’den

32 Hilmi Ziya, “Anadolu’da Dini Ruhیات Müşahedeleri”, Mihrap Mecmuası, Sayı 13/14-15/16, İstanbul, 1340-1942. Adı geçen yayını yeniden yayımlayan Ahmet Taşğın şu künye ile yayınlamıştır: Hilmi Ziya Ülken, Anadolu’nun Dini Sosyal Tarihi (Öncüler, Barak Baba, Geyikli Baba, Hacı Bektaş), Kalan Yayınları, 2003 (Ülken, 2003: 77-79, 92)

33 Özmen, 2009: 140. Tufan Gündüz’ün yayınladığı transkripsiyonda ise “Sarı Selim” olarak anılmaktadır. (2010: 90). Velayetname’de Hacım Sultan, Şeyhli kasabasına gelir. Şeyhlide Pakça Sultan, Habib Acemi (Hacı Paşa Sultan ?), adlı erenler bulunmaktadır. Hacım Sultan’la karşılaşan erenler ve onlara bağlı dervişler, Hacım Sultan’la beraber Seyyid Gazi’de mahyaya (mahya şenliği, muhabbet, cem töreni ?) katılmak için Seyyid Gazi’ye doğru gitmek üzere yola revan olurlar. Niyaz (Banaz ?) ırmağına doğru gelirler. O sırada nehir, oldukça taşkın bir şekilde akmaktadır. Hacım Sultan nehri geçer ancak diğer erenler ve dervişler nehri geçemez. Bunun üzerine dervişler “şu yakında bir asitane vardır. Sarı Selçuk derler. Anda yatalım yahud şu tepe ardında köprü vardır. Bayram Beyi derler, orada geçelim” derler. Bu teklifi Hacım Sultan kınar ve irşad yolunda hizmet veren bu erenlerin halini eleştirir. Bunun üzerine Hacım Sultan bir keramet gösterir [Hz. Musa’nın Nil nehrini geçişi gibi bir keramet gösterir] ve “biz dosta gideriz” [herhalde Seyyid Gazi’ni ta kendisi ya da o dönem Seyyid Gazi dergahındaki ereni kastediyor] “bu dostun aşkına bize geçit ver” dedikten sonra akan su durulur ve nehirden diğer erenler ve dervişler geçerler. Bayram Beği köprüsünün haram mal ile yapılmış olduğunu söyler. Bunun üzerine akmaya başlayan nehir, Bayram Beyi köprüsünü yıkar (Özmen, 2009: 140, 141; Gündüz, 2010: 89, 90). Bu mitik anlatımlardan ortaya çıkan sonuç, Hacım Sultan’dan önce, bahse konu coğrafyada “Sarı Selçuk” adlı bir tekke, zaviye ya da dergah olduğudur.

sonra Sivaslı Köyü'nde geçip, Susuz Köyü'nün 6 km batısından devam edip doğu yönüne Afyon (Karahisar) tarafına yönelip, Afyon merkezinden kuzeye doğru ilerlenerek varılan yoldur (Google Earth, 2012: Şeyhlü-Seyit Gazi arası Yol Tarifi):

Seyid Gazi ile Şeyhlü Arasındaki Coğrafya

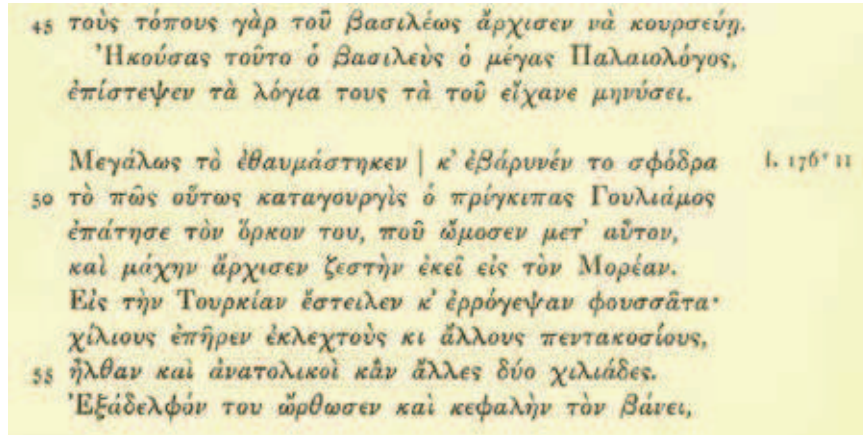
Bu yol üzerinde Sivaslı ile Susuz köyü arasında “Banaz Çayı” bulunmaktadır. Ayrıca 1530 defterinde gözükmese de, Sivaslı'nın 2,5 km batısında yani Banaz çayı yakınlarında “Selçikler” adlı köyün varlığı da dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra Kütahya livasında “Saru” adlı yerlerin çokluğu dikkat çekicidir. Özellikle Kula, Uşak, Banaz ve Şeyhlü arasındaki bölgede yani Gediz Nehri ile Büyük Menderes Nehri arasındaki bölgede yoğunlaşmaktadır (438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)I, 1993: 45-47, 50, 56, Kütahya Livası Haritası; Google Earth, 2012: Yol Tarifi). Tüm bu bulgulara rağmen, Sarı Saltık'ı, Anadolu ile ilişkilendirebilecek net bulgulardan mahrum olduğumuz görülmektedir. Ancak ileride sunacağımız bilgi

ve bulgulara dayanarak, Selçik/Selçuk onomastiği ile Sarı Saltık arasında bir ilgi olmadığı kanaatine varılmıştır.

Tam bu noktada, 14. yüzyılda yazıldığı düşünülen ve 13 ile 14. yüzyıl arasındaki olayları aktaran Mora Kroniği'ndeki bazı bilgileri aktarmak ilgi çekici olabilir. 1261 yılında İstanbul'u Latinlerin elinden geri alan Bizans, kendi topraklarındaki diğer Latin işgallerini ortadan kaldırmak üzere girişimlere başlar. Bu konuda VIII. Mihail

Palaiologos, kardeşi Konstantin Palaiologos'u görevlendirir. Konstantin, Anadolu'ya giderek paralı asker toplar. 1263 yılında Cenevizlilerden kiralanan gemilerle, 3500 civarında Türk/Kuman, paralı asker olarak kullanmak üzere Anadolu'dan Mora'ya sevk edilir. Mora Kroniği'nin iddiasına göre malum Türk birliği, 1264 yılında, paralarının ödenmediği bahanesiyle Latinlerin tarafına geçer ve Bizans yenilir.³⁴

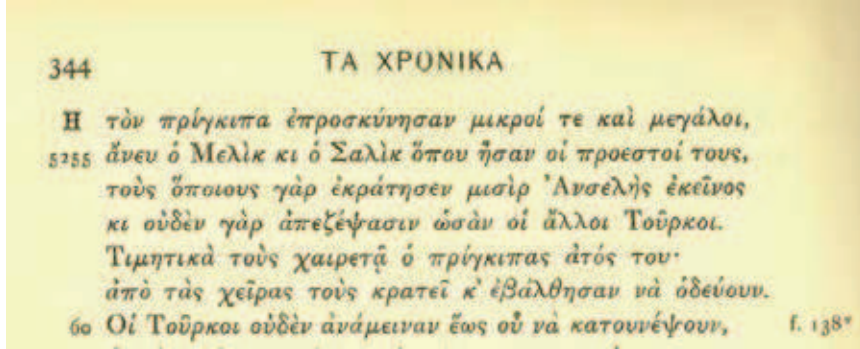
Ashında Bizans'ın paralı asker olarak, ilk başta Uz ve Peçenekler sonraki dönemler ise Kuman/Kıpçak ve bazı Anadolu'lu Türk unsurlardan istifade etmesi, 11. yüzyılın ilk yarısından beri gelen bir askeri geleneğidir denilebilir.³⁵ İşte ilgi çekici bilgi, tam bu konuyla ilgilidir. Mora'ya giden 3500 Türk'ün komutanı olarak, iki Türk beyinin adı zikredilmektedir. Biri "Melik", diğer ise "Salik" adlı beylerdir.³⁶

34 Kayapınar, 1999: 30, 31; Vasary, 2008: 127. Ayrıca bkz. Ayönü, 2009: 74. Her nedense, aynı kaynağa yani Mora Kroniği'ne müracaat eden Vasary, Mora'ya sevk edilme tarihini, 1270 yılı olarak verir.

35 Bu konuda muhtelif Bizans kroniklerinde tafsilatlı bilgiye ulaşılabilir. Özet olarak şu çalışmalara bakılabilir: Özgül, 2010: 197-200; Vasary, 2008.

36 Kayapınar, 1999: 32, 33. Ayrıca bkz. Ayönü, 2009: 74

Tüm bu bilgileri aktarmamızdaki nedenleri ve çağrışımları, aşağıda sıralamak isteriz:

1. “Salik” ismi ile “Saltık” ismi arasında, dikkat çekici bir benzerliğin olduğu ortadadır. Ayrıca ilgili bilginin, bir Rum kroniğinde yer aldığı ve Rum Kronikleri’nde Türk isimlerinin, belli bozulmalarla birlikte yer aldığı bilinmektedir.³⁹

2. Bizans, 12. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Kuman/Kıpçaklardan paralı asker olarak yararlanmıştı.

3. Bizans, 1241 yılı civarı, 1000’lerce Kuman/Kıpçak’ı Menderes nehri havzasına (Kütahya ile Uşak-Aydın arasındaki bölgeye ?) yerleştirdi.

4. Baba Syrgiannes/Baba Saruca’nın ailesi, 1241/1242 yılı civarı Bizans’ın hizmetine girdi.

5. VIII. Mihail ile II. İzzeddin Keykavus arasındaki (uzak-yakın bir tür akrabalığa dayalı) yakın ilişki bulunmaktadır. II. İzzeddin Keykavus 1263/1264 yılına kadar İstanbul’dadır. Bu sırada VIII. Mihail, kendi kardeşini Anadolu’ya gönderir ve kardeşi, Türklerden bir oluşan 3500 mevcutlu paralı asker birliği toplar ve birlikte Mora’ya geçerler. 1264 yılına kadar II. İzzeddin Keykavus ile VIII. Mihail arasında bir sorun yoktur, ancak Mora Kroniği’nin yazarına göre Mora’daki Türk birliği, “paralarını alamadıkları bahanesiyle” taraf değiştirip, Latinlerden yana oluyolar ve Bizans yeniliyor. Tam da o dönemde, bir şekilde, II. İzzeddin Keykavus ile VIII. Mihail’in arası açılıyor ve VIII. Mihail, II. İzzeddin Keykavus’u, Enez Kalesi’nde

37 The Chronicle of Morea, 1904: 301. Türkçe çevirisi ve genel Türkçe değerlendirmeler için Kayapınar’ın çalışmasına bakınız (Kayapınar, 1999: 31-33).

38 The Chronicle of Morea, 1904: 344. Türkçe çevirisi ve genel Türkçe değerlendirmeler için Kayapınar’ın çalışmasına bakınız (Kayapınar, 1999: 31-33).

39 Rum kroniklerinde Türk isimlerinin nasıl ve ne şekilde yer aldığı ile ilgili olarak bkz. Tülüce, 2011.

hapse gönderiyor. II. İzzeddin Keykavus'un destekçisi Ali Bahadır öldürülüyor ve Uğurlu Bey'in gözleri kör ediliyor.

6. Küçük Syrgiannes'in annesi (yani Baba Syrgiannes'in eşi), VIII. Mihail'in yeğenidir. II. İzzeddin Keykavus ile VIII. Mihail bir şekilde akraba olduklarına göre, Baba Syrgiannes ile II. İzzeddin Keykavus arasında da, uzak-yakın bir akrabalık olduğu düşünülebilir. Nitekim Pachymeres, II. İzzeddin Keykavus'un, kuzeydeki "ünlü" akrabasından yardım istediğini söylemektedir.

7. Kütahya livası içinde, özellikle Uşak ve Şeyhlü ve çevresinde, Anadolu'nun diğer bölgelerinden olmadığı kadar çok sayıda "Sarı" adlı ya da Sarı kelimesini içeren yer adlarının varlığı, Kuman/Kıpçak yerleşimine delalet etmektedir. Ayrıca Kuman/Kıpçaklarla ilintili ve Deşt-i Kıpçak coğrafyası ile bağlantılı Kuzey-Batı Anadolu (ve özellikle Kastamonu çevresi) ile Kütahya livasında, erken dönem kayıtlarda, benzeri birçok yer adının varlığı dikkat çekicidir (Yakupoglu, 2007).

Buradan hareketle ortaya koymaya çalıştığımız hipotez ya da ortaya konabilecek olası tarihsel dizge şudur: Adı geçen "Salık" yani aslında Saltık, 1241/1242 yılında, 10-15 yaşlarındayken ailesiyle birlikte, Trakya'dan ya da Balkan coğrafyasında başka bir yerden (Dobruca ya da Deşti-Kıpçaktan), Anadolu'da Bizans'ın o dönem hakim olduğu ve Büyük Menderes nehri havzası içinde bulunan bir yere (muhtemelen Uşak ya da çevresinde bir yere) yerleşti. Bu aile, önemli bir Kuman/Kıpçak ailesiydi. Bizans'a hizmet ediyorlardı. Savaş konusundaki yeteneklerinden dolayı Bizans, onlardan paralı asker olarak yararlanıyordu. Anadolu'ya yerleştirilmelerinin nedeni, özellikle Alaşehir gibi önemli Rum kentlerini, Selçuklu-Moğol tehdidine karşı korumaya yönelik, bir tampon bölge oluşturmaktı. 1263 yılında Bizans, Mora'yı Latinlerden kurtarmak üzere, Anadolu'ya daha önce yerleştirdiği bu kitleden, paralı asker topladı. O sıralarda Saltık, en fazla 33-34 yaşlarındaydı.⁴⁰ Bir biçimde Sarı Saltık, dolaylı ya da doğrudan, Bizans ailesi ve II. İzzeddin Keykavus ile akrabalık kurmuştu ya da zaten böylesi bir bağ, geçmişten beri vardı. Ya da en azından her iki aile-hanedan ile yakın ilişkileri vardı. Ancak II. İzzeddin Keykavus ile yakınlığı daha

40 O vakte kadar eğer Sarı Saltık'ın, Seyyid Mahmud Hayrani ya da farklı bir erenden irşad olduğunu kabul edersek, başka nazik bir sorunla karşı karşıya kalırız. Maneviyatın-tasavvufun normalleri gereği, irşad olmuş bir kişinin özellikle de paralı asker olarak insan öldürmek üzere görev aldığını düşünmek, abes olur. Eğer buna rağmen Sarı Saltık'ın böyle bir şey yaptığını düşünürsek, Sarı Saltık'ın maneviyattaki mertebesini de bir kez daha ele almamız ve eleştirmemiz gerekebilir. Hiç şüphesiz bu yorumlarımız, yukarıdaki hipotezin devamı niteliğinde olup, şu an için doğruluğu noktasında herhangi net bir veriye sahip olmadığımızın altını çizmemiz gerekir.

derin olup, Bizans ile politik ilişkiler sürdürüyordu. Saltık, 1263 yılında Mora'daydı. Latinlere karşı savaşmaktaydı. O sırada II. İzzeddin Keykavus, İstanbul'da sürgün hayatı yaşıyordu ve VIII. Mihail'e sığınmıştı. Bir nedenle VIII. Mihail ile II. İzzeddin Keykavus'un arası açıldı ve II. İzzeddin Keykavus, Enez kalesine hapse gönderildi. Bunun haberini alan Sarı Saltık o sırada saf değiştirerek Latinlerden yana olup, Bizans'ın Mora savaşlarında yenilmesinde rol oynadı.⁴¹ Ardından kendisine bağlı cemaat ile birlikte, kuzeyden yani Altın Ordu devletinden gelen diğer Kuman/Kıpçak ve Moğol kuvvetleriyle birleşerek, II. İzzeddin Keykavus'u hapisten kurtardı ve birlikte, çocukluğunu geçirdiği Dobruca/Deşt-i Kıpçak tarafına götürdü. Bu yöre (belki Dobruca değil ama özellikle Deşt-i Kıpçak) o dönem, Altın Ordu Devleti'nin yönetimi altındaydı. Kendisi daha sonra, Dobruca'da Tulça kenti yakınlarında bir yere yerleşti. Bir şekilde maneviyata yöneldi. O yörede eskiden beri Karmati/İsmaili anlayışa sahip kitle vardı. Alevi meşrep Batınî İslami anlayış doğrultusunda ilerledi ve kendi ihvanı oluştu. Bulunduğu bölge, Altınordu Devleti ile Bizans arasındaki tampon bölgeydi. Bizans, kuzeyden gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmek için, o vakitler artık bir dini önder sıfatı da kazanmış güçlü bir Kuman/Kıpçak beyi olan Sarı Saltık'ı, kendi tarafına çekmeye çalıştı. Bunu tesis etmek için evlilik bağı ile yakınlık kurulması için çaba sarf edildi. Sarı Saltık, VIII. Mikhail'in yeğenlerinden biriyle evlendi. Muhtemelen bu tarih, 1280'ler olmalıdır. Sarı Saltık, bahsedilen Bizanslı kadın ile evlendiğinde en az 50 yaş gibi ileri bir yaşta olmalıdır. 1280'den sonraki bir tarihte, Küçük Saruca Bey dünyaya geldi. Sarı Saltık (Baba Syrgiannes) 1297/1298 yılında öldü. Ünü oldukça yayılan Sarı Saltık'ın, yandaşlarını ve dolayısıyla Dobruca/Tulça halkını kendi tarafına çekmek isteyen Bizans, Sarı Saltık'ın naaşı üzerinden politika yapmaya kalktı ve naaşını, Bizans'ın güçlü olduğu bir coğrafyaya (mesela Trakya ya da İstanbul'a) getirmeye çalıştı. Bizans'ın amacı, Dobruca'da kendi taraftarı bir kitle yaratarak, Altınordu Devleti'ne karşı tampon bir bölge oluşturmaktı. Ancak Sarı Saltık'ın naaşı, Tulça ya da tekkesini kurduğu İshakça'da değil, Tulça yakınlarındaki Babadağ'da defnedildi. Sarı Saltık'ın vefatından birkaç sene sonra, Dobruca'daki Sarı Saltık cemaatinden bir grup, güneye yani Trakya'ya göç etti. İşte Halil liderliğindeki grup buydu. Bunların bir kısmı Karesi bölgesine (Anadolu yakasına; Çanakkale, Balıkesir ancak özellikle Akçay çevresine ?) geçti. Güneye göç etmelerinin nedeni,

41 Hele ki Mora Kroniği'ndeki "Melik" olarak anılan zat, II. İzzeddin Keykavus'un, genelde "Melik" unvanıyla anılan oğullarından biri ise (yani Melik belki de bir Kuman beyi değildi), ortaya attığımız hipotez yani Sarı Saltık'ın, Mora savaşını bırakıp II. İzzeddin Keykavus'u kurtarmaya gitmesi, çok daha anlamlı hale gelir. Hatta Yazıcızade Ali'nin, II. İzzeddin Keykavus'un oğullarından biri ile Sarı Saltık'ı ilişkilendirmesi, yani Sarı Saltık'ın, Keykavus'un oğullarından birini irşad etmesi konusu, belki de, "Melik ile Salık/Saltık"ın işbirliğinden başka bir şey değildir.

manevi ve aynı zamanda dünyevi liderleri olan kişinin ölmüş olması ve kaotik bir ortamın varlığından çekinmeleri idi. Ayrıca Moğolların ve Macarların baskılarından kaçmak istemişlerdi. Küçük Saruca Bey (Küçük Syrgiannes), Sarı Saltık öldüğünde, en fazla 10-15 yaşlarındaydı. Muhtemelen annesi ile birlikte İstanbul'daki Bizans sarayına sığındılar. İşte bu yüzden İbn Batuta, Küçük Saruca Bey'in memleketinin "İstanbul" olduğunu söylemektedir. Yani gençliğini geçirdiği ve büyüdüğü yer İstanbul'dur. Zaten annesi, Bizans hükümdar ailesindendi. İstanbul'da muhtemelen vaftiz olarak Hristiyan oldu ya da politik olarak öyle göründü. Küçük Saruca-i Rumi Bey, 1310'lardan sonra Bizans'a hizmet etmeye başladı. İsmindeki Rumi nisbesi, muhtemelen, babası Sarı Saltık'ın, bir zamanlar Anadolu'da yaşamış olmasından ileri geliyordu. Ya da İbn Batuta'nın bu lakap ile anmasının nedeni, Küçük Saruca'nın Bizans'a (Roma-Rumi) hizmet eden bir Türk olmasından kaynaklanıyordu. Küçük Saruca, 1315'de Makedonya'da ayaklanma çıkardı. Yakalandı ve hapse atıldı. Ardından affedilerek tekrar Bizans'a hizmet etmeye başladı. 1334 yılı Temmuz-Ağustos ayı civarı, İbn Batuta ve Altın Ordu hükümdarının eşi Beyelun Hatuna, mihmandarlık yaptı. Kırım'dan Baba Saltuk kasabasına gelen kabileyi, Küçük Saruca Bey karşıladı. Burası, Altın Ordu ile Bizans arasında sınır olmasının yanı sıra, Küçük Saruca Bey'in bir zamanlar yaşadığı bölge idi ve muhtemelen burasıyla halen ilgisi devam ediyordu. Kafileyi İstanbul'a götürdü. Ardından İbn Batuta tekrar Kırım'a gitmek istediğinde, Baba Saltuk kasabasına kadar İbn Batuta'ya yeninden eşlik etti. Kısa bir süre sonra Bizans taht kavgaları içinde bir tarafta yer aldığından dolayı, karşıt grup tarafından yakalanarak öldürüldü.

F. ONOMASTİK İNCELEME VE SONUÇ

Ortaya konan bilgi, bulgu, belge ve analizlerden hareketle, Sarı Saltık namıyla ünlenmiş erenin, aslında, köken olarak Anadolu'lu değil, Karadeniz'in kuzeyinden bir Kuman/Kıpçak olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Sarı Saltık'ın, Rum kroniklerinde de anıldığını ortaya konmuştur, ancak diğer Türk isimleri gibi Sarı Saltık adının da, belli bir bozulma ile zikredildiği görülmektedir.⁴² Buna göre:

- Gregoras ve Kantakuzenos kroniklerinde *Sytzigan* (Satik⁴³ > Saltık), *Syrgiannes* (Saruca/Sarıca) ya da *Baba Syrgiannes* (Baba Saruca/Baba Sarıca) olarak

- Albercius'un vekayinamesinde *Saronius* (Sarı/Saru) adıyla⁴⁴,

42 Sarı Saltık'la ilgili araştırma yapanların, böylesi bir saptamaya ulaşamamasındaki temel neden, tenezzül edip Rum kroniklerine başvurma zahmetinden kaçınmış olmalarıdır.

43 Daha önce belirttiğimiz gibi Barak Baba Risalesi'nde "Satuk Ata" olarak anılıyor olması da manidardır.

44 Tesadüf müdür bilinmez, ancak Yazıcızade Ali, Sarı Saltık bahsinde "...Bir müddet dahi **Saru** hizmetinden *tecdid-i İslâm*..." diyerek Sarı Saltık'ı, sadece "Sarı" adıyla da anmakta ve sanki asıl adının, "Saru" olduğunu ima etmektedir (Yazıcızade Ali, 2009: 855).

• Mora Kroniğinde (olasılıklar düzleminde ilişkilendirebileceğimiz tarihsel şahsiyet olarak) *Salik* (Saltık) adıyla rastladığımızı söyleyebiliriz.

Bunun yanı sıra şöyle bir analiz daha yapabiliriz:

- *Sytzigan*’ın “*Syrgiannes*”e dönüşmesi,
- Oğlunun isminin “*Syrgiannes*” olması,
- En eski iki kaynakta Sarı Saltık’ın, “Saltuk/Saltuk” onomastiği üzerinden tarif edilen bir eren/mürşid olması,
- Buna karşın bu iki eserde “Sarı” onomastiğinin yer almaması,
- Kuman prensinin adı olarak Albercius’un vekayinamesinde “Sarı” onomastiğinin yer alması (ki bu bilgi muhtemelen Sarı Saltık’ın, maneviyat yolunda ünlenmeden önceki meşhur adının, bu esere yansımış hali olsa gerek),

Sarı Saltık’ın gerçek adının, yani ebeveyni tarafından verilen adının (ya da aile içi lakabının), “Sarı/Saru” hatta “Sarica/Saruca” olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla “Saltık” onomastiği, bahse konu erenin, maneviyat yolundaki adıdır, daha doğrusu “mahlası”dır denilebilir. İşte bu yüzden İbnü’s Serrac onu, bir maneviyat eri olarak bu onomastikle anmaktadır. Yani Rum kroniklerindeki *Sytzigan*’ın “*Syrgiannes*”e dönüşmesi ve bu iki ismin bir arada yer alması, aslında, Saru-Saruca’nın, maneviyat yolunda ilerleyip ünlendikten sonra “Saltuk” olarak anılmasından dolayıdır. Yine aynı nedenle, bir tarihsel karakter olarak Albercius’un vekayinamesinde “Saru” onomastiği üzerinden anılması, onun, önemli bir Kuman cemaatinin lideri ya da liderinin oğlu olmasından dolayıdır, yani mürşitlik dönemindeki ismi/lakabı/mahlası değildir.

Tüm bu saptamalarda bir beis yok ise, Mora Kroniği’nde, o sırada Anadolu’da yaşayan Salik/Saltık’ın, Mora’ya geçişi bahsi, şu şekilde yorumlanabilir: “Saru/Saruca”, 1241 yılı civarı ailesiyle birlikte Anadolu’ya geldikten sonra, maneviyat yoluna girdi ve kendi mürşidi tarafından ona “Saltuk” mahlası verildi. Ancak bu durumda Sarı Saltık’ın, paralı bir asker olarak Mora’ya gitmesi mevzusunun, maneviyat açısından çelişkili bir hal alacağı ortadadır. “Kutsal bir görev için Mora’ya gitmiş olabilir mi?” sorusu da akla gelmekle beraber, olasılıklara dayalı bu bahsi netleştirmemizin, şimdilik imkan dâhilinde olmadığını düşünüyoruz.

Saltık/Saltuk sözcüğünün kökü “Sal” mıdır yoksa “Salt” mıdır? Son tartışma, Eyüp Öztürk’ün tezinde yapılmıştır. Saltıkname’de Saltık’ın, Farsça bir sözcük olduğu ve “güçlü, kutlu” anlamına geldiği iddia edilmektedir. Kemal Yüce, 1987

yılında yayınlanan çalışmasında, Saltıkname'deki bu iddiaya katılmamakta ve Saltık sözcüğünün, "Salmak" kelimesinden türetildiğini düşünmektedir. Eyüp Öztürk de aynı görüştedir (Öztürk, 2011, 227, Saltık Gazi Destanı, 2007: 35). Yani sözcüğün kökünün, "Sal" olması gerektiği ve dolayısıyla "tık" ekiyle Saltık haline geldiği iddia edilmektedir.

Ancak burada Türkçe dil bilgisi hatası yapıldığını düşünüyoruz. Örneğin; "Tanımak" sözcüğünün kökü olan "Tanı" köküne "dık" eklenerek, sıfat-fîil eki yani ortaç eki ile sıfat tamlaması kuracak sözcükler oluşturulmaktadır. Ancak, "Ört-ük, Art-ık, At-ık" gibi sözcüklerde "ık" eki ise farklıdır. Ayrıca "Sal" ile "tık" bir araya geldiğinde Saltık değil "Saldık" olur.⁴⁵ Örneğin; "Arabayı yokuştan saldıktı gitti" derken söylediğimiz gibi... Yani ses benzeşmesi üzerinden Sal-tık = Saltık şeklinde bir sözcük oluşması, pek mümkün değildir. Böylesi bir durumda "t" sesinin "d"ye dönüşmesi gerekir. Hele ki bu anlamda "Saltuk" (yani "u" harfiyle), hiçbir şekilde bu haliyle telaffuz edilmez. Dolayısıyla Sarı Saltık/Saltuk bahsindeki Saltık/Saltuk'un kökü "Salt" sözcüğü olmalıdır. Ancak işin ilginç, araştırmalarımızda, ne Divânı Lügâti't Türk'te ne de Kıpçak sözlüklerinde, "Salt" ya da "Saltık/Saltuk" şeklinde bir sözcüğe rastlayamadık. Dolayısıyla "Salt" sözcüğünün, Türkçe kökenli bir sözcük olma ihtimali düşüktür.

"Salt" sözcüğüne, en erken, 14. Yüzyılda yazılmış Türkçe edebi eserlerde rastlıyoruz (Tarama Sözlüğü, 1996: 3288). Her ne kadar bu böyle olsa da, Derleme Sözlüğü'nde bu sözcüğün geçmemesi, hem halk tabanında çok da kullanılmayan bir sözcük olduğuna, hem de Türkçe kökenli bir sözcük olmadığına yönelik bulgudur. "Salt" etimolojisiyle ilgili olarak şimdiye kadar ulaşabildiğimiz yegane açıklama, Tuncer Gülensoy'un yayınladığı Köken Bilgisi Sözlüğü'nde yer almaktadır. Buna göre "yalnız, tek, sırf" anlamındaki bu sözcüğün, Moğolca "Sal-tang" sözcüğünden geldiği iddia edilmektedir.⁴⁶

Ört-ük, art-ık, kert-ik ve at-ık gibi sözcüklerde olduğu gibi "Salt-ık" sözcüğü, "ık" ekiyle birlikte "Saltılmış, Salt hale gelmiş olan" anlamına gelir. Salt sözcüğü; "arı, yalnız, tek, sırf" gibi anlamlara geldiğine göre, Saltık sözcüğü, "*Mutlak, kendi başına*

45 Bu konuyla ilgili olarak bkz. Timurtaş, 2005; Gülsevin, 2011

46 (Gülensoy, 2011: 726). Ancak Manisa ve köylerinde derlenen, "topluluk" manasına gelen "Saltak" sözcüğü, Eskişehir-Seyit Gazi ve Sivrihisar'de derlenen "yalnız, tek" anlamına gelen "Saltan" sözcüğü ile Sinop-Gerze'de derlenen "arı, saf" anlamına gelen "Saltan" sözcüğünün varlığı, dikkat çekicidir (Derleme Sözlüğü, 1993: 3529). Büyük ihtimalle de "Saltan" sözcüğü, Gülensoy'un ifade ettiği Moğolca "Saltang" sözcüğünden bozma bir sözcüktür. Bir diğer olasılık Türkçe "Sağiltmak" fiilinden türetilmiş "Manevi yolda edilgin olanı sağiltan kişi" yani "mürşid" ya da "Kendisi sağiltılmış, arlaşılmış, saflamış, manevi-nefsani kirlerinden arınmış" yani "ermiş/eren" anlamına gelebilecek olan, "Sağiltan" sözcüğünün, kısaltılmış ve bozulmuş hali de olabilir. Hatta belki, Saltang ile Sağilt sözcükleri de aynı kökten gelmektedir.

var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız, kat'î, gayri mukayyed, kayıtsız, kâmil, müstakil" yani "hiçbir ilişkiyi gerektirmeksizin kendiliğinden var olan" anlamına gelmektedir (Gülensoy, 2011: 726; Hançerlioğlu, 1993: 23).

En ilginç etimolojik açıklamayı, Orhan Hançerlioğlu yapmıştır. Orhan Hançerlioğlu, meşhur Felsefe Ansiklopesi'nde, başıboş gezen hayvanı ve engelsizce akan suyu dile getiren "Salma" sözcüğüne atıfta bulunmuş, Saltuk'un, Orta Asya Türkleri'nde "özgür olan" anlamına geldiğini iddia etmiştir. Buradan hareketle Salma-Saltuk arasındaki ilişkiyi, Arapça "Mutlak" sözcüğü ile ilişkilendirmiş, bu sözcüğün kökü olan ve hayvanın yularını salıverme, koyuverme anlamına gelen "İtlak" kelimesi arasındaki dikkat çekici ilgi ve benzerliğe vurgu yapmıştır (Hançerlioğlu, 1993: 23). Ancak burada yine, yukarıda vurguladığımız dil ve ses uyumu sorunu, göz ardı edilmiştir.⁴⁷

Beri taraftan, Saltık sözcüğünün, barındırdığı anlamlar ya da imlediği kavramlar itibariyle, "biriciklik yani ahadiyet sırrına varmış ve mutlak varlığın zâtını keşf eden, kamil insan/bilge/üstad" anlamına geldiği ve aşkın-tümel bir kavram olarak, "insan-kamil" mertebesini betimlediği düşünülebilir.

Sarı Saltık'tan bahseden en eski kaynak olan İbnü's Serrac'ın eserinde, Sarı Saltık; *Saltuk et-Türkî* (yani Türk Saltık) ve *Şeyh Saltuk* (Baba Saltuk anlamında yani mürşid Saltuk) isimleriyle anılmaktadır. Bir sonraki en eski Arap kaynağı olan İbn Batuta'nın eserinde ise *Baba Saltuk* onomastiğine rastlıyoruz. Ayrıca farklı Arap kaynaklarında Sarı Saltık, *Kırımı* nisbesiyle de anılmaktadır. Dolayısıyla Sarı Saltık'ın, Deşt-i Kıpçak taraflarından bir Kuman/Kıpçak olduğuna yönelik vurgu yapıldığını da görebiliyoruz. Zaten Rum kroniklerinde *Sytzigian / Syrgiannes / Baba Syrgiannes* için apaçık şekilde, bir Kuman/Kıpçak lideri olduğu söylenmektedir. Ayrıca Kuman/Kıpçakların, tüm diğer dillerde "solgun" renkli yani "solgun benizli" anlamına gelecek şekilde, o dilde yine "Sarı" ya da "Solgun" anlamına gelen bir sözcükle karşılandığı bilinmektedir. Kısacası "Sarı" etnonimi zaten, (inceldiğimiz konu bağlamında) Kuman/Kıpçaklara işaret eden bir sözcüktür. Bu itibarla Sarı Saltık onomastiğindeki "Sarı" nisbesinin neye işaret ettiği ortaya çıkmaktadır. Ancak paralel olarak "Sarı" lakabının, maneviyat yolunda ilerlemiş ve mürşid olanların, hak ettiği bir lakap da olabilir. Sarı, güneşin rengidir. Bu itibarla, arkaik olarak Sarı aslında, "güneş gibi" anlamına gelen bir

⁴⁷ (Hançerlioğlu, 1993: 22-31). Hançerlioğlu'nun, Saltık kavramını içeren birçok Türkçe felsefi kavramlar ortaya koyarak yeni dönem Türkçe içinde, Saltık sözcüğün yerleşmesinde önemli katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

kelime de olabilir. Kısacası Sarı Saltık'taki "Sarı" aynı zamanda, "mürşid", "baba" yani karanlıktan aydınlığa çıkartan, manevi anlamda yeniden doğurtan, bir nur-ışık kaynağı olduğuna yönelik, bir mahlas olarak da düşünülebilir. Herhangi bir tarikat ile net olarak bağını ortaya koyamasak da, Sarı Saltık'ın, Alevi meşrep Batınî İslami anlayıştan bir eren olduğu ve bu noktada Karmati-İsmaili etkisinin, önemli bir yer tutmuş olabileceği ihtimali, gözden kaçmamaktadır.

Ortaya konan bulgulara dayanarak, Sarı Saltık'ın 1230 yılı civarı Dobruca/Deşt-i Kıpçak'ta doğduğu rahatlıkla söylenebilir. Sarı Saltık 1297/1298 yılında, Tulça kenti civarında hayata gözlerini yummuştur. Bu kentin yakınlarında bir yerde tekkesini kurduğu ve öldüğünde yine Tulça yakınlarındaki Babadağ'a gömüldüğü anlaşılmaktadır. Sarı Saltık'ın Anadolu ile bir bağlantısının olup olmadığı nesnel olarak ortaya çıkmasa da, bir takım ipuçlarından ve olasılıklar düzleminden hareketle, 1241 yılı civarı Batı Anadolu'ya, ailesiyle birlikte göçmüş olabileceği ve 1263 yılında, Anadolu'dan ayrıldığı söylenebilir. Sarı Saltık ailesinin Batı Anadolu'da yerleştikleri olası coğrafya (eğer Anadolu'ya yerleştiler ise ?), Uşak ya da Uşak yakınlarındaki bir yer olsa gerektir.

Sarı Saltık kültürünün Anadolu'da yaygınlaşmasının, sanıldığı gibi doğrudan Sarı Saltuk eliyle değil, Sarı Saltık'ın vefatından sonra 1300'lerin başlarında, Dobruca'dan Anadolu'ya göçen Sarı Saltık bakiyeleri ve/veya Sarı Saltık'ın müridleri/halifeleri eliyle gerçekleşmiş olma ihtimali, gözden kaçırılmaması gereken, önemli bir noktadır.

Her ne kadar İbnü's Serrac, Sarı Saltık'ın mürşidinin "Seyyid Mahmud" adlı bir eren olduğunu söylese de, bahse konu "Seyyid Mahmud"un, Akşehirli Seyyid Mahmud Hayrani oluşuna dair, ikna edici bir bulguya ulaşılamamıştır. Ancak olasılıklar düzlemi üzerinden ortaya koyduğumuz hipotezde, yani Sarı Saltık'ın, 1241 yılı civarı Anadolu'ya gelişi noktasında bir beis yok ise, 1241 yılından sonraki bir tarihte Akşehirli Seyyid Mahmud Hayrani ile irtibata geçip ondan irşad olmuş olabilir. Zaten Seyyid Mahmud Hayrani, 1268/1269 yılında vefat ettiğine göre, Sarı Saltık'ın, Seyyid Mahmud Hayrani ile teması, bu tarihten önce olmalıdır. Ancak irşad olmuş bir eren olarak Sarı Saltık'ın 1263 yılında, "paralı asker" daha doğrusu paralı askerlerin komutanı olarak Mora'ya gidişi konusu, soru işareti yaratır diye düşünüyoruz. Çünkü bu durum, gazi-eren tipolojisinin ötesinde, apaçık dünyasal menfaat uğruna insan öldürmeye yönelik bir seçim ya da tavır olduğundan, bir hakikat ehline yakışmayacak bir tutum olarak ele alınabilir. Belki de Sarı Saltık, Seyyid Mahmud Hayrani ile irtibatlı

olmasına rağmen, 1263 yılına kadar, maneviyat yolunda yeterince ilerleyemedi ve çok sonraları, Dobruca bölgesinde, başka bir müşid tarafından irşad oldu. Ancak bu yorumlar, tahminlerin ötesine geçememektedir.

KAYNAKÇA:

- 75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519) (2009): Yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri (937/1530) (1995): Yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Mustafa Karazeybek - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri (937/1530) Iı (2002): Yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I (1993): Yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Sıddkık Çalık - Mustafa Karazeybek - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- Afyoncu, Erhan (2007): Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, İstanbul, Yeditepe Yayını.
- Akropolites, Georgios (2008): Vekayinâme, Çev. Bilg Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Aksüt, Ali (2005): Sarıkız Fatma Ana, İstanbul.
- Anzerlioğlu, Yonca (2003), Karamanlı Ortodoks Türkler, Ankara, Phonix Yayınevi.
- Cantacuzenus, Ioannes (1729): Joannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum Libri Iv [Corpus Historiae Byzantinae], John Vı Cantacuzenus (Emperor Of The East), Jacob Pontanus, Jakob Gretser, Pierre Séguier, Ex Typographia Bartholomaei Javarina.
- Daftary, Farhad (2005): İsmaililer Tarihleri ve Öğretileri, İstanbul, Doruk Yayını
- Darkot, Besim (1993): “Akkerman”, İa. C. I. İstanbul.
- Derleme Sözlüğü (1993): Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını.
- Gedikli, Yusuf (2004): “Kuman Adının Kökeni ve Anlamı”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 153, 149-180.
- Gregoras, Nikephoras (1829): Corpus Historium Historiae Byzantinae, Vol 1, Ludwig Schopen - Immanuel Bekker, Bonn, Weber.
- Görgü, Zeki (2004): Yazılı ve Sözlü Anlatımlarıyla Seyyid Mahmud Hayrani (Hayatı

- ve Şeceresi), Ankara, Kalan Yayını.
- Gülsevin, Gürer (2011): Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını
- Gündüz, Tufan (2010): “Hacı Bektaş Veli”nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velayetnâmesi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 55, 71-95.
- Hançerlioğlu, Orhan (1993): Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını.
- Hünkar Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi (2010): Yay. Hamidiye Duran – Dursun Gümüşoğlu, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını.
- İbn Batuta (2004): İbn Batuta Seyahatnamesi I, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yayını.
- İbn Bibi (1996), El Evamirü'l-Ala'yye Fi'l-Umuri'l-Ala'yye (Selçukname), Yay. Mürsel Öztürk, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını.
- Kayapınar, Levent (1999): Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaygusuz, İsmail (2009): Bir Proto-Alevi Kaynağı Ummü'l Kitap, İstanbul, Demos Yayını.
- Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî (2000): Müsameretü'l – Ahbar, Yay. Mürsel Öztürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Mikov, Lyubomir (2008): Bulgaristan'da Alevi Bektaşî Kültürü, İstanbul, Kitap Yayınevi
- Kosteneçki, Konstantin (2008): Stefan Lazareviç-Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu, Haz. Hüseyin Mevsim, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Nicol, M. Donald (1999): Bizans'ın Son Yüzyılı (1261-1453), Çev. Bilge Umar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2002): Sarı Saltık – Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2011): Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri-Selçuklu Dönemi, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Oikonomıdıs, Nicolas (1997): “Avrupa'da Türkler (1305-1313) ve Küçük Asya'da Sırlar (1313)”, Osmanlı Beyliği (1300-1389), Çev. Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Okiç, Tayyip (1953): “Bir Tenkidin Tenkidi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, I/2-3, 219-290.
- Öden, Zerrin Günel (1999): Karesi Beyliği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Özgül, Vatan (2010): “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 53, 191-314.
- Özmen, İsmail (2009): Hacı Sultan Velayetnamesi ve Ocakları, Ankara.
- Öztürk, Eyüp (2011) İbnü’s-Serrac ve Müvelleh Dervişler (Teşviku’l Ervah ve’l-Kulûb İlâ Zikri Allâmi’l-Guyûb İsimli Eseri Bağlamında), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (İslam Tarihi Bilim Dalı).
- Muntaner (2000): Ramon Muntaner Chronicle, Çev. Lady Goodenough, Cambridge, Ontario, In Paranthesis Publications.
- Pachymeres, Georges (2009): Bizanslı Gözüyle Türkler, Çev: İlcan Bihter Barlas, İstanbul, İlgî Kültür Sanat Yayını.
- Saltık, Veli (2004), Alevi Türkmen Tarihi ve Saltuklular, Ankara.
- Saltıkname (2007): Saltık-Name 1-2-3 Cilt, Yay. Necati Demir – Mehmet Dursun Erdem, Ankara, Destan Yayınları
- Saltık Gazi Destanı (2007): Saltık Gazi Destanı 1-2-3 Cilt, Yay. Necati Demir – Mehmet Dursun Erdem, Ankara, Destan Yayınları
- Tarama Sözlüğü (1996): Xıı. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2005): Eski Türkiye Türkçesi – Xv. Yüzyıl, Ankara, Akçağ Yayını.
- The Chronicle Of Morea (1904): [To Chronikon Tou Moreōs], Ed. John Schmitt, London, Methuen & Co.
- Turan, Osman (2010): Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Tuncer, Gülensoy (2011): Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını.
- Tülüce, Adem (2011): Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği, İstanbul, Selenge Yayını.
- Ülken, Hilmi Ziya (2003): Anadolu’nun Dini Sosyal Tarihi (Öncüler: Barak Baba, Geyikli Baba, Hacı Bektaş), Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Ahmet Taşgın, Kalan Yayınları, Ankara, 2003
- Vasary, Istvan (2008): Kumanlar ve Tatarlar-Osmanlı Öncesi Balkanlar’da Doğulu

- Askerler (1185-1365), Çev. Ali Cevat Karakoyunlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayını.
- Yazıcızade Ali (2009): Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi], Yay. Abdullah Bakır, İstanbul, Çamlıca Yayınevi.
- Yakupoglu, Cevdet (2007): Kuzey Batı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi - Xıı-Xv. Yüzyıllar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Witteck, Paul (1952): "Yazıjioghlu Ali On The Christian Turks Of The Dobruja", Bulletin Of The School Of Oriental And African Studies, University Of London, Vol. 14, No. 3, Studies Presented To Vladimir Minorsky By His Colleagues And Friends, Pp. 639-668, Cambridge University Press.

ÜBER SYTZIGAN - BABA SYRGIANNES – BABA SARUCA, SALTUK ET-TÜRKÎ ALIAS SARI SALTİK

Zusammenfassung

Die Untersuchung des geistigen und des sozialen Lebens der Heiligen der Aleviten und der Bektaschi, die Beschreibung ihrer wahren Lebensgeschichten ist von zahlreichen Schwierigkeiten geprägt. Die Themen werden in erster Linie über vorhandene Paradigmen, nämlich über stereotype Gedanken, über Informationen, die bis heute vorgebracht wurden und von denen man annimmt, dass sie wahr wären, behandelt und sie werden mit vorbehaltloser Akzeptanz untersucht. Dass heißt, man behandelt diese Themen, indem man Informationen heranzieht, die keine Konformität haben. Im Zentrum dieser Art von Arbeiten steckt der „Glaube“, unabhängig davon, ob sie in wissenschaftlicher Absicht gemacht werden oder ob andere Absichten dahinter stecken. Dies erscheint uns jedoch auf dem Wege der Erlangung von positiven Ergebnissen als eine fehlerhafte Annäherung. Diese Art von Informationen, die sich als solche ständig wiederholen, räumen keine einzige Frage aus dem Weg, führen selbst zur Entstehung vieler neuer Fragen und sind nicht befriedigend. Es ist außerdem nicht möglich, eine Methode und eine Herangehensweise in den akademischen Kreisen zu entdecken, die uns befähigen würde, verlässlich danach zu unterscheiden, ob es bei den Inhalten der in den Heiligenlegenden oder in den Chroniken vorkommenden Passagen um ein Wissen nach Spiritualität handelt oder eher um Informationen, die das soziale Leben betreffen. Die akademische Welt hat noch nicht begriffen, dass die Erkenntnisse, die innerhalb der Normalität der Spiritualität liegen, nur aus dem Blickwinkel der Spiritualität verstanden werden kann und nicht durch alltägliche Logik einer auf Vernunft basierenden Herangehensweise. Denn die Metaphysik transzendiert die Physik. Das Erkennen oder Begreifen von metaphysischen Tatsachen ist kein „Erkennen“ im Sinne der Wissenschaft, es stellt eine Erfahrung dar.

Zu all diesen fehlerhaften Methoden und Herangehensweisen kommt auch die oberflächliche und unachtsame Forschung hinzu. Bei den Methoden der gegenwärtig vorhandenen Geschichtsforschung in unserem Land werden, was auch immer der Grund dafür sein mag, nur türkische Quellen herangezogen. Bei der deutlichen Mehrheit von ihnen, die wir im thematischen Zusammenhang mit der frühen Periode erwähnten, in der die Heiligen der Aleviten und der Bektaschi gelebt haben (oder in

der Periode, von der man dachte, in der sie gelebt haben), handelt es sich sogar um legendenhafte Werke oder um Chroniken, die viel später verfasst worden sind. Unsere Forscher scheuen sich, aus diesen in Griechisch, Arabisch, Serbisch u.ä. verfassten zeitgenössischen Chroniken jener Epoche Nutzen zu ziehen. Sie tun so, als ob es nicht möglich wäre, Kenntnisse zu beziehen, die mit diesem Thema zu tun haben. Gerade dies stellt jedoch eine bloße Vermutung dar, die sich uns als eine weitere fehlerhafte Forschungsmethode, welche viele wissenschaftliche Entdeckungen blockiert, präsentiert.

Im Grunde genommen beruhen die Arbeiten über Sarı Saltık auf Informationen, die aus den legendhaften Werken wie der Saltıkname und der Heiligenvita von Hacı Bektaş Veli sowie aus der Selçukname von Yazıcızade Ali stammen, wobei sie durch keine zeitgenössische Quelle oder Dokumente bestätigt werden können. Es ist jedoch möglich, die historische Identität von Sarı Saltık ausgehend von zeitgenössischen Schriften zu analysieren. Daher legte man hierbei die bekannten Paradigmen beiseite und tat so, als ob man hierüber gar nichts wüsste - dass heißt, hier wurde der Versuch unternommen, die historische Identität von Sarı Saltık durch Neuinterpretationen und durch Heranziehung zeitgenössischer Quellen darzulegen. In diesem Zusammenhang wurde dargelegt, dass Sarı Saltık in Wahrheit nicht wie angenommen, ein Heiliger aus Anatolien war, vielmehr war vermutlich jemand, der eine Weile in Anatolien gelebt hat und eigentlich aus einer Kiptschak bzw. Kumanen-Familie stammte und aus der Steppe der Kiptschaken/Dobrukscha (Deşt-i Kıpçak/Dobruca) kam. In griechischen (byzantinischen) Chroniken kommt sein Name – im Sinne der Onomastik – fehlerhaft vor, woraus jedoch schlussfolgert wurde, dass es sich bei dieser fehlerhaften Angabe in Wahrheit um einen türkischen Namen handelte. So wird in den griechischen Chroniken über die betreffende Person gesagt, dass er eindeutig ein Türke (Kumane) sei. Das heißt, dass sein Name ebenfalls türkisch ist. Man kam zu dem Schluss, dass sein wahrer Name oder sein alltäglicher Spitzname Sarı/Saru oder Sarıca/Saruca war, dass er seinen Namen als Saltık/Saltuk hingegen aufgrund seiner spirituellen Berühmtheit erlangte oder dass es sich um einen Namen oder Beinamen handelte, den man ihm gab. Fragen über Sarı Saltık's Geburtsort, Geburtsdatum, Todesjahr und Todesort sind inzwischen klar beantwortet worden. Es hat sich herausgestellt, dass er um das Jahr 1229/1230 n. Chr. auf die Welt kam und um das Jahr 1297/1298 verstorben ist. Bei dem Ort, wo er zur Welt kam und wo er wuchs, handelt es sich um die Region Dobrukscha, um die Steppe der Kiptschaken. Er gründete im heutigen

Rumänien, in der Ortschaft İshaça, die in der Nähe der Stadt Tulcea (Tulça) liegt, sein Derwischkonvent (dergah), und ist auch in Rumänien, in Babadağ, in der Nähe der Stadt Tulcea, begraben. Nur mit Unbestimmtheit kann gesagt werden, dass er zwischen 1241 und 1263 in Anatolien, in der Nähe der Stadt Uşak gelebt hat, jedoch hat man bis jetzt keinen objektiven Nachweis über diese Tatsache liefern können. Außerdem wurden Erkenntnisse darüber geliefert, dass er, anders als angenommen, ein Heiliger war, der Verbindungen zu der Karmati-Ismaili Bewegung pflegte, welche zur alevitischen Strömung zugerechnet und als eine esoterische Tradition des Islam verstanden wird, jedoch auch durch den Haydarī und/oder Rifaiyya (Rufai)-Orden beeinflusst gewesen sein könnte. Es erwies sich als sehr wahrscheinlich, dass der Sarı Saltık-Kult nach Anatolien nicht von ihm persönlich, sondern nach dessen Tod durch seine Nachfolger/seine Gesandten gebracht wurde.

Schlüsselbegriffe: Sarı Saltık, Baba Saltık, Saltuk et-Türkî, Sytzigan, Syrgiannes, Baba Saruca, Saronius, Dobruca, Deşt-i Kıpçak, Kuman, Kıpçak, Haydari, Rufai, Karmati, İsmaili.